

पदरीं पडलें नि पवित्र झालें

एका गांवीं शेतकऱ्याचें एक जोडपें रहात असे. शेतकऱ्याचें नांव होतें विठू व त्याच्या बायकोचें रघुमाई. विठू रोज सकाळीं शेतांत काम करायला निघून जाई व संध्याकाळीं खूप उशिरां घरीं परत येई. रघुमाई घरचें काम संपादून कोंबच्या पाळी व नवऱ्याच्या कमाईला हातभार लावी. रघुमाईकडे नेहमीं बीस पंचवीस कोंबड्या असत. कधीं कधीं ती देखील नवऱ्याबरोबर शेतांत कामाला जाई.

विठूला कोंबडीचें मांस फार आवडे. त्यानें पुष्कळदां बायकोला कोंबडीचें मांस रांभायला सांगितलें. पण तिनें कधीं तिकडे लक्ष दिलें नाहीं. विठूनें देखील आपला दृष्ट सोडला नाहीं. त्यानें एकदां घरीं येऊन बायकोला सांगितलें कीं, मला शेतांत एक देव भेटला. तो आपल्या शेताजवळच्या पिंपळावर बसलेला असतो. मी त्याला

विचारलें—“मी इतकीं वर्षे शेतांत काम करीत आहे. पण मना सारखें पीक एकावधीं देखील आलें नाहीं. काय कारण आहे ?”

तो म्हणाला—“हें पहा, मी तुझ्या शेताची राखण करतो. तुझ्या घरीं इतक्या कोंबच्या आहेत. पण कधीं तूं कोंबडीचें मांस मला खायला घातलेंस का ? मी उषाली राहतों म्हणून तुझ्या शेतांतलें अर्धें पीक खाऊन टाकलों.”

तें ऐकून रघुमाई घायरली. म्हणाली—“होय का ? तर मग दर शनिवारीं मी कोंबडीचें मांस शिजवून पिंपळाच्या झाडाच्या खुराख्यांत ठेवून येत आहेन.”

त्या दिवसापासून रघुमाई दर शनिवारीं कोंबडीचें मांस शिजवून स्वतः पिंपळाच्या खुराख्यांत बाऊन ठेवू लागली. रघुमाई निघून गेल्यावर विठू खुराख्यांतलें मांस काढून

साकें लागला. नागली सुक्ति यशस्वी झाल्याचा त्याला अपरंपार आनंद झाला.

परंतु शेतांतलें उत्पन्न वाढलें नाहीं व कोंबडी मागून कोंबडी मात्र मरत होती. रघुमाईला संशय आला. म्हणून एके दिवशीं खुराख्यांत मांस ठेवून घरीं परत न जातां एका झाडाजवळ ती लपून बसली. विठू झाडावरून होता. पण त्याला रघुमाई लपली असल्याचें कळलें नाहीं. ती गेली असेल असे समजून तो झाडावरून खाली उतरला आणि खुराख्यांतलें कोंबडीचें मांस व भाकरी काढून खायला बसला. तें पाहून रघुमाईला

नवऱ्याचा इतका राग आला कीं, ती कांहीं बोलण्याशिवाय तेशून निघून गेली.

संध्याकाळीं विठू घरीं आला तेव्हां ती त्याच्याशीं कांहींच बोलली नाहीं. विठूला तिच्या त्या दिवशीच्या बागण्यांत अगदीं निराळाच असा फरक दिसून आला. बराच वेळ तो देखील कांहीं बोलला नाहीं. पण राडबलेंच नाहीं म्हणून म्हणाला—“काय आज एवढा अवोला भरला आहेस आज ?”

“आपल्या त्या झाडावरच्या देवाला जाऊन कां नाहीं विचारीत ?” रघुमाई काढून सायला बसला. तें पाहून रघुमाईला म्हणाली. नंतर पुढें असेंहि म्हणाली—“मी

उन्हां माहेरी जाणार आहे. ह्या वरची चाकरी आतां माझानें होणार नाही !”

असें म्हणत तिनें एका मोठ्या टोपलीत आपलें सामान खुमान भालें आणि नवऱ्याशीं कांहीं एक न बोलतां शोभी गेली.

रखुमाहे उजाडत उठली व शेजारणींचो निरोप घेऊन याबळा म्हणून निघून गेली. इकडे विठू उठला आणि टोपलीतलें कपडे काढून आंत बसला आणि वरचें सामान तसेच डोक्यावर ठेंवून घेतलें.

रखुमाईला हें कांहीं कळलें नाहीं. तिनें टोपली उचलून डोक्यावर घेतली व चालें लागली. टोपली जड असल्याचें तिला भासलें. पण नवरा उठायच्या आंत निवून जाण्याच्या हेतूनें ती थांबली नाहीं.

माहेरी पोंचल्यावर तिनें घडलेला संवें वृत्तांत आपल्या म्हाताच्या आईला वर्णन करून सांगितला व म्हणाली—“आतां मी

त्या वरची पायरी देखील बंदणार नाही !” आई म्हणाली—“असें होय ! ठीक !

सव मेळ्याचें तोंड देखील पाहू नकोस !” शेव्हा बेळानें म्हातारी टोपलीतलें सामान काढून ठीक लागू लागली तेव्हां विठूनें उभें राहून सामूला नमस्कार केला व म्हणाला—“मी आहे, विठू ! अशा रागावळांत तर कसें चालेल !”

तिळा वाटलें, दोघां नवरावायकोनें मिळून हा डाव रचलेला दिसतो आहे. फुकटांत माहेरी कांहीं चित्रस घालविण्यासाठीं बोडपें आलेलें चित्ततें आहे. म्हातारी रागानें उठली आणि म्हणाली—“माझ्या जवळ अशी थट्टा करतां होय !” आणि खूब शिव्या हासडून दोघांना वरांवाहेर काडलें.

रखुमाईनें विचार केला आतां कांहीं उपाय नाहीं—“पवरीं पडलें आणि बवित्र झालें, असें समजून तत्त्व रहावें.

रुयमंतकसाणि

चतुर्थ अध्याय

द्वार गुहेचें ल्हान होतें
सुदा होति पण मोदी आंत ।
कालोखाच्या मुळें बांघपत
कण चालला होता आंत ॥

अंतर योडें मोल्यावरती
चाडें लागलें दिसललें ।
आणि पुढें तर त्यास भासलें
गुहेत कोणी असेललें ॥

वाडें लागला उजोड दळुवळ
दिसूं लागलें दृश्य तवीत ।
अंतःपुर तें होतें, झाला
चकित, काय हें एक मनीष !

अंतःपुर तें होतें निश्चित
अतिशय सुंदर सजलेलें ।
पाळण्यांत अन् दिसलें सुंदर
मूल कुणाचें विजलेलें ॥

जवळ वसुतिचा तेरां कोणी
तरणी होती बोंके देत ।
गोड पळ्यानें ओल्या म्हणुनी
होति मनाला ओढुनि घेत ॥

जणूं खेलणें, लोंबत होता
बणि तेजस्वीत पाहुनि त्या ।
दिशु किलकाच्या मारित होता
प्याचें ओढुन शण्यास रथा ॥

एकाएकी परक्या पुरुषा
पाहुनि तरणी आकळी ।
“पंडा कोण हो ! आंबा, बाबा !”
होरानें ती ओरडली ॥

हांक मुलीची पडतां कानीं
पिसाळून अस्थल तरकाळ,
घोबत आलें वरण्या कुळा,
बांघप होता पण गोपाळ ॥

“पूर्ण जाहलें वचन प्रभुचें
तुम जाहलें मत माझें।
स्पर्शानें तव चरणधूलिचया
पवित्र झालें घर माझें ॥

क्षणार्ध दिसलें रूप मनोहर
धनुवारि प्रभु रामाचें।
जांबवानें तत्क्षण धरलें
चरण कमल यदुराधाचें ॥

रामदशमि जांबवंतळा
हुरूप चढला एक नवीन।
करून सिमत एण एकाएकीं
त्रिचरांत तो झाला लीन ॥

आनंदानें कृष्ण यदुला-
“झालों प्रभु मी आज सनाथ।
कन्या माही जांबुवती ही,
वरुन करावें तिला सनाथ ॥

विधिले दक्षिणा, मणी स्वयंतक
वरास करुनी कन्यादान।
दिला जांबया निरोप, करुनी
सर्व प्रकारें मग नि पान ॥

“आह्ला! आला! कृष्ण सखारे!
आह्ला नटवर मुरलीवर!”
पाहुन कृष्ण येमोन्मादें।
गद्गद झालें सवराखर ॥

सुखदेवाचें अन्न बेवक्रियें
झालें अतिशय हविष मग।
कृष्ण संगें जांबुवतीला
चकित पाहुनी वादवमग ॥

जाबुं लागलें मत रुक्मिणीचें
वेडनि आरति ती आली।
नवदंपतिळा प्रतिप्रेमानें
घरांत वेडनि ती गेली ॥

आमिझीण

[८]

[अमरपालबरोबर जे दैविक गेले होते, लांबी त्या मनेकर एक्याचे भिजरे जाळून त्यांचा संहार केला. नंतर राजकन्या कादिमतीला एक येण्यांत बसवून पाशू पळून आता आहेत हें कळल्यावर चित्रसेन व उमाश्र दिला सोडविण्यासाठी आपल्या अनुयायांसह धांवले. त्यांनी मेणा धांजविला. पाशूच्या सरदाचाचें राजकन्येचा बाप झाला तरी चालेल पण ती चित्रसेनाच्या हातीं लागू नये अशी याज्ञा दिवी, पुढें नाचा—]

दाज्ञ्या सरदाराची राजकन्येचा वध कर- आतां सुटका होणें अशक्य आहे हे पाहुन प्यास आज्ञा झाली असेल नसेल, तेव्हांत सरदारानें एका हातांत तलवार व दुसऱ्या हातांत भाला घेतला आणि मोठ्याने ओरडला—“आपल्याला मरायचें तर आहेच. पण कांतिमतीला ठार केल्याशिवाय नाही. ठार वत तिळा!” चित्रसेनाला वाटलें, आतां राजकन्येचें एक सर्व मरून किंवा नसमी होऊन पडले. रक्षण कारणें अशक्य आहे. कारण सुमारे

आठ वहा सैनिक त्याची पाठ जडवून मध्ये उभे होते.

सरी चित्रसेनाने त्वेपाने पुढे होऊन दोघां तिघां सैनिकांना कापून काढले आणि मेथ्या-कडे वळल्या. तितक्यांत मेथ्यांतून कांतिमती बाहेर झाली. तिने एका खुत सैनिकाच्या हातावडी तलवार काढून घेतली आणि तिचा बंधू कण्यासाठी पुढे येणाऱ्या व्याघ्रचर्मवाल्यांवर बार करू लागली.

उमाक्ष तिचे शौर्य ब्रह्मसाहस पाहून ओरडला—“कांतिमती! घाबरू नकोस. मी येत आहे तुझ्या मदतीला, वाह वा! काय

पण शौर्य! खरोखरच तू क्षत्रिय कन्या आहेस.” असे म्हणत उमाक्ष व्याघ्रचर्म-वाल्यांना उचलून घेऊन केंचीत व गदेने मारीत मेथ्यापसत येऊन पोचला, चित्रसेन देखील त्याच वेळी मेथ्याजवळ येऊन पोचला. कांतिमतीची तलवार रक्ताने माखलेली होती, हे सर्वानी पाहिले.

“हे आमचे चित्रसेन महाराज जाहेत. माझे नांव उमाक्ष. हे सारे जंगल माझेच आहे.” उमाक्ष म्हणाला.

कांतिमतीला उमाक्षाचे ते बोलणे आवडले नसावे. तिने एकदां रागाने त्याच्याकडे पाहिले व आपले तोंड फिरवून घेतले. नंतर ती मेथ्यांत जाऊन बसली. आपल्या रक्षण-कस्थीचे आधार मावायचे तसे दूरच, त्याच्याकडे रागारागाने पहात ती तोंड फिरवून बसली.

राजकन्या कांतिमतीची ही सच्चेवाईक वागणूक चित्रसेनाला बिलकूल पसंत पडली नाही. त्याला तिच्यावर शंभच आला. स्वतःच्या प्राणाची पर्वा न करता तो राजकन्येच्या छात्रुशी लढला होता व तिचे रक्षण केले होते, त्याप्रमाणे कुतश्चेतने दोन शब्द देखील बोलू नयेत अशी वागणूक कोणाच्या

बरे आवडेल? अर्थातच चित्रसेनाला त्यांत आपला अपमान वाटला.

“उमाक्ष! संतले आपले कर्तव्य! चल, आपण बबलगिरीच्या मार्गाने आपले सैन्य येऊन जाऊ!” चित्रसेन म्हणाला.

चित्रसेनाचे बोलणे ऐकून इमाक्षाला आश्चर्य वाटले. कारण त्यांनी कपिलपुरावर सारी कारण्याचे पूर्वी ठरविले होते. त्या कामावर अमरपाल गेला देखील होता. पूर्वी त्यांचा विचार कपिलपुर हस्तगत करून नामवर्माला ब्रमसदनास पाठविण्याचा होता. पण चित्रसेन याता काही वेगळेच बोलू लागला होता.

“चित्रसेन!” प्रथम कपिलपुराच्या किल्ल्याला वेढा धावचा सरला होता, नाही का! सुदैवाने राजकन्येचे रक्षण करणाऱ्याचा शोग वाढतच आला.” उमाक्ष थोडा जडबडत बोलला.

“आपण राजकन्येची रक्षा केली? कोण म्हणतो? राजकन्येचेच आपणां सर्वांचे रक्षण केले नाही का!” चित्रसेन राजकन्येच्या विचित्र वागण्यावर आपला असंतोष तिच्या कळावा म्हणून असे म्हणाला. नंतर उमाक्षाला लक्ष्मण म्हणाला—“अमरपालने

आपल्याला हे पूर्वीच सांगितले होते की, नागवर्माने अमिहीफवाल्यांना फिर होऊन वीरसिंह महाराजांना कैद करून अमिहीपांत पाठवून दिले आहे. आता कपिलपुर हस्तगत केल्यावर कोणत्या गादीवर बसवायचे!” चित्रसेन कांतिमतीवर राग काढीत म्हणाला.

चित्रसेनाचे बोलणे संपण्यापूर्वीच कांतिमती मेथ्यांतून बाहेर आली. तिने सक्षेफित दृष्टीने एकदां चित्रसेनाकडे पाहून विचारले—“माझ्या वडिलांना घेऊन राजदोही बागवर्माने अमिहीपांत पाठविले आहे असे सांगणारा हा अमरपाल कोण!”

“सो कपिलपुराचाच राह्यारा आहे. तो पूर्वी नागवर्माच्या सैन्यांत मर्तो झाला होता. पुढे तो कैदी होऊन आम्हाच्या हातीं लागला. त्याने नागवर्मा व अमिहीपातळे लोक यांच्या सैन्यांतील सर्व मुख्य मुख्य गुपिते आम्हांला सांगितली आहेत.” चित्रसेन एवढेच म्हणाला. “पण त्याने शास्त्रा व द्वाजिनिषयां सांगितलेले सर्व सोपे आहे. माझे वडील किल्लांत भुयारांत कैदेत खिचत आहेत.” कांतिमती म्हणाली.

“असे होय !” चित्रसेन एवढेच म्हणाला. पण प्रत्यक्ष कांही करण्यास त्याने

उत्साह दाखविला नाही. उग्राख म्हणाला—
“नर, आपण त्यांच्या मदतीला जाऊ !”

“आमच्या मदतीची गरज कोणाला असेल तर ना !” चित्रसेन उपरोधिकपणे म्हणाला.

“मी सांगिते, तुम्ही मदत करावी !” कांतिमती म्हणाली.

“बोव्या वेळपूर्वी तुम्ही तर कसा तोरा राखविला होता की, जण कांही मी तुमचा कोणी मांडलिक राजा आहे. तुम्हांला माहीत असेलच की, हे सर्व जंगल व तो खोंगरावरील अव्युत महाल माझा आहे.” चित्रसेन म्हणाला.

“हे जंगल त्याचे आहे हे थोड्या वेळा-पूर्वी तुमचा हा राखस म्हणाला होता.” कांतिमती म्हणाली.

चित्रसेनाने एकदां डोळे बटारून रुद्राक्ष-कडे पाहिले. हेतू होता, तुझ्या बोळण्याचा काय परिणाम झाला कळला ना ! त्यावर रुद्राक्ष म्हणाला—“ही हे जंगल माझे आहे. पण मी चित्रसेनाचा सेवक आहे. ना नात्याने हे जंगल त्याचे देखील आहे.”

“ठीक ! कपिलपुराचे महाराज वीरसिंह यांनी ही एकुलती एक मुलगी कांतिमती

चित्रनगरचे महाराज चित्रसेन यांची मदत मागत आहे. माझी आज्ञा ही एक प्रार्थना आहे की, राजद्रोही नागवर्मा याला त्याने अन्यायपूर्वक आपल्या राजाला इतके दिवस बंदी पळून ठेवले या बद्दल शिक्षा देण्यांत यावी.” कांतिमती म्हणाली.

कांतिमतीच्या तोंडचे ते शब्द ऐकून चित्रसेनाला बरे वाटले. त्याने उग्राक्षकडे वळून म्हटले—“कळले ना तुला ! असावच-पणे बोळण्याचा कसा उलटा परिणाम होतो तो !”

“तुम्हो ! आता पुन्हा ही चूक दोपार नाही. मी तुम्हा सेवक आहे. तुम्ही आज्ञा शिरोधार्य आहे.” रुद्राक्ष म्हणाला, आणि त्याने प्रथम चित्रसेनाला व नंतर कांतिमतीला खून भस्कार केला.

ते सर्व पाहून कांतिमतीने स्मित केले. परसरावरचा राग व संदेह हून झाले व समेदाचे गोड वातावरण निर्माण झाले. चित्रसेन उत्साहाने म्हणाला—“व्याघ्रचर्म बाळत आलेल्या नागवर्माच्या सैनिकांपैकी कोणी निसहून पळून तर गेला नसेल ! चला तर कपिलपुराकडे, कांतिमतीसाठी मेणा तयार करा.” असे सैनिकांना सांगून

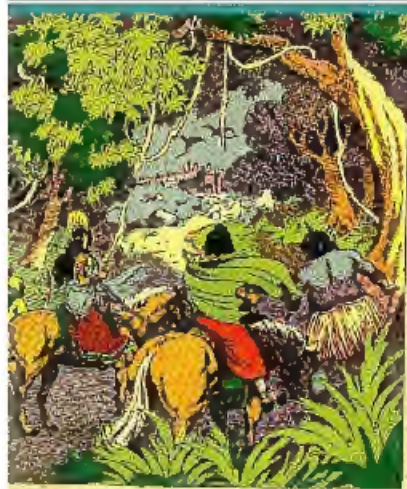

चित्रसेन कांतिमतीला म्हणाला—“राज-कुमारी ! मेण्यांत वसावे !”

“महाराज ! मी आतां बंदी नसून एक स्वतंत्र राजकन्या आहे. म्हणून मला देखील एक घोडा मिळाल्यास मी बोव्यावर बसून यायला तयार आहे.” कांतिमती म्हणाली.

“आतां त्यांना तळवार हातीं घेण्याची गरज काय ! बोव्यावर बसून त्या आमच्या बरोबर आल्या तरी पुरे ! कपिलपुराचा किल्ला सर करणे, आणि वीरसिंह महाराजांना मुक्त करणे हे सर्व आमचे काम आहे. त्या करितां जे सुद्धा येईल करावे लागेल ते

सर्व आपण व आपले सैनिक पाहून वेळी!"
चित्रसेन म्हणाला.

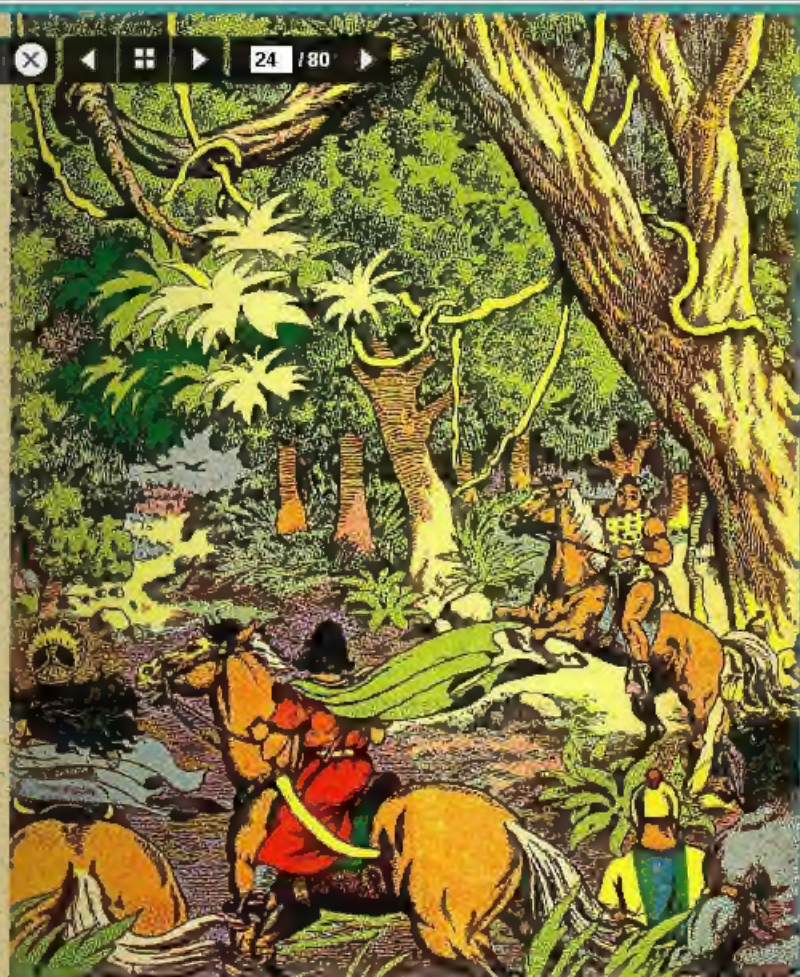
चित्रसेन एका घोड्यावर व कांतिमती दुसऱ्या घोड्यावर बसून पुढे निघाले आणि चित्रसेन व उमाश या दोघांची सैन्ये तुकड्या करून मार्गे वाटे लावली. कपिलपूरच्या तटाजवळ पोचिपर्यंत पोचायला सुमारे तास दोन तास लागले. किडा एका डोंगराभाड होता. किल्ल्याच्या तुरुबावर त्यांना शत्रु-सैनिक उभे असलेले व दोन शंकर पक्षी आकाशात उडत पडारा येत असलेले दिसले. त्या दृश्यांना पाहून चित्रसेन व

उमाश दोघांना आश्चर्य वाटले. उमाश म्हणाला—“महाराज येथे देखील हे पक्षी व आदळे येथार असं दिसते. सैन्य देखून आपण अमरपाला पुढे पाठविले होते. तो कोठे दिसत नाही. ते सर्व शत्रूंच्या हातांत तर नाही फंसेले?”

चित्रसेनाने वारिले की, किल्ल्याचे दरवाजे आतून बंद आहेत. समोर सुद्धा शाक्यानी जिथे दिसत नव्हती, तर येथे अमरपाल बाहेरच कोठे तरी लपून बसला असेल व आपली वाट पहात असेल.

चित्रसेनाच्या मनांत हे विचार धोक्यात होते त्याच वेळी त्याला शाहीतून कोणी तरी येत असल्याचा आवाज झाला. बळून पाहिले तर अमरपाल बोळ्यावरून येत होता. तो जवळ येऊन म्हणाला—“पाहिलेत महाराज! जागावर्मा बनलंगिरीवर नाखून रोवून तेव्हा कपिलपूरच्या किल्ल्याच्या रक्षकांची वांगडी व्यवस्था पत्र करून गेला.”

“ही हेंच आतांफ्यंत पहात-होतो. ते दोन पक्षी किल्ल्यावर फिरता भाकीत आहेत. त्या दोन पक्षांसिवाय दुसरे पक्षी किल्ल्यांत असतीलसे मला वाटत नाही. तुरुबावर पडारा देणारे सैनिक तसे आस्त दिसत

नाहीत. तरी पण विचार केला की, आपल्या जवळच्या लहान तुकडीच्या बळवर किती सर करणे शक्य होणार नाही. म्हणून ही आतांभैत आपली वाट पहात बसलो होतो." अमरपाल म्हणाला.

"तू पाहू केले नाहीस हे बरे जाले. नाहीतर तुम्ही त्या पक्ष्यांच्या तोंडी बळी पडला असता आणि कायदा काहीच झाला नसता." असे सांगून चित्रसेन उद्याक्षाकडे वळून म्हणाला—"आतां एकच उपाय उरला आहे. किट्याचे फाटक तोडून आपण आत शिल्ले पाहिले हे काय तुझ्या अनुयायांना सहनीं करता येण्यासारखे आहे.

उद्याक्षाने प्रथम चित्रसेनाकडे व नंतर मयेंकर पक्ष्यांकडे पाहिले व डोके खाजवून म्हणाला—"आपल्या काही अनुयायांना किट्याचे फाटक तोडण्यासाठी व काहींना किट्याची भिंत पाडण्यासाठी पाठवू शकलो

असतो. पण या मयेंकर पक्ष्यांना काय करणार ? "

"ते आपल्यावर हल्ला करू शकणार नाहीत खाची नबाबदारी साड्यावर ! " अमरपाल म्हणाला.

"ते कसे ? अशक्य ! " चित्रसेन म्हणाला.

"आज सकाळी जेव्हा या पक्ष्यांच्या पिंजऱ्यांना आग लावून मी यांना ठार केले तेव्हा मला एक गोष्ट आढळून आली. हे पक्षी जागीला फार भितास. म्हणून आपण आपल्या निवडक सैनिकांच्या हातांत एकेक पक्षाल देऊ. हा सैनिकांच्या हातांतही पक्षाल म्हणजे हा पक्ष्याच्या विरुद्ध ढाल समजा, महाराज ! या उपायाने पक्ष्यांच्या हातून स्वतःचा बचाव करून देणे शक्य आहे ! " अमरपाल म्हणाला.

(पुढील गोष्ट पुढील अंकां)

मातीची गाडी

उज्जयनी नगरीत चारदश नांवाचा एक जलमण पुत्रक रहात असे. त्याला जो काही जमीनजुमला मिळाला होता तो सर्व त्याने दान-धर्म करण्यांत खर्च केला. त्याच्या बावकोचे नांव घुत्रावा असे होतें. त्यांना रोहसेन नांवाचा एकुलता एक मुलगा होता. चारव्वच गरिबीत दिवस कंठीत असला तरी त्यांना एक बारुभिज मैत्रेय, वर्षेमान नांवाचा नोकर, रदनिका नांवाची दासी यांचा भार त्याच्यावरच होता. सर्वांत विचित्र गोष्ट म्हणजे अशा ह्या गरीब ब्राह्मण तरुणावर उज्जयनीची वसंतसेना नांवाची वेश्या प्रेम करीत असे.

एके दिवशी वसंतसेना एकटीच रात्री बरी पस्त जात असता राजाचा मेहुणा शंकर खाने तिला पाहिले व त्याने तिचा ज्योकोही पाठलागच सुरू केला. स्वतःच्या

साठी निरुपाय म्हणून ही चारदशाच्या घरांत शिरली. तिने आपले दागिने काढून चारदशाकडे आपली ठेव म्हणून ठेवून दिले. तिने असेहि सांगितले की, शंकर त्या दागिन्यांसाठीच तिचा पिच्छा पुरवीत आहे. चारव्वच तिला सोबत म्हणून पांचवा-मला तिच्या परापर्यंत जाऊन आला. त्याने दागिन्याच्या रक्षकाने काय वर्षमान व मैत्रेय शंच्यावर टाकले. दोघे आली पाळीने दिवसां व रात्री दागिन्यांचे रक्षण करीत.

चारदशाच्या घरी पुढी संवाहक नांवाचा नोकर काम करीत असे. चारदशाच्या घरी गेली असल्यामुळे त्याला नोकरी सोडावी लागली. उद्धर निर्वाहासाठी त्याने जुयार खेळायला घुरवात केरी. त्याच्या होड्यावर कर्जाचे जोडे वाहत चालले. म्हणून तो

आपलें तोंड रूपविण्यासाठी एका पडक्या देवळांत राहूं लागला. कर्ज देणारे तेथें आले आणि थट मांडून खेळूं लागले. खेळ ऐन रंगांत बेंडें लागल्यावर संवाहक स्वतःची परिस्थिति विसरून मध्येंच ओरडला—
“हा डाव माझा आहे!” पण तेवढ्यांत आपली चूक त्याच्या लक्षांत आली व त्यानें तेथून पाय काढला, तो सरळ वसंतसेनेच्या घरीं आला. ती चारुदत्ताचा नोकर आहे हें ओळखून वसंतसेनेनें त्याचें सर्व कर्ज फेडलें. संवाहकचें माग ह्या एका बटनेमुळें पारदर्लें व तो एक बौद्ध भिक्षू झाला.

Fullscreen 127 28 / 80

उजवनीला शर्वीलक नांवाचा एक ब्राह्मण रहात असे. त्याचे प्रेम वसंतसेनेची दासी मदनिका हिच्यावर होतें. मदनिकेबरोबर लग्न करण्याची व संसाराचा खर्च चालविण्याची लायकी त्याच्यांत आहे की नाहीं ह्या गोष्टीची परीक्षा करण्यासाठी वसंतसेनेनें थोडें पण आर्षी घावला सांगितलें. पण शर्वीलक याच्याकडे एक बिचकी देखील नव्हती. म्हणून त्यानें इतर शाखांच्या अभ्यासा बरोबर चौधकलेचा अभ्यास सुरू केला. त्यानें चारुदत्ताच्या घरांत शिरून वसंतसेनेचेच वागिने चोरून ते तिला आपणून दिले.

वागिने चोरीला गेलेले ऐकून चारुदत्ताला वाईट वाटलें. त्यानें त्या वागिनेच्या जागी त्यांची किंमत म्हणून आपल्या बायकोचा रत्नहार वसंतसेनेकडे मैत्रेयाच्या हातीं पाठवून दिला. शर्वीलकच्या चोरीमुळें चारुदत्ताला हा सर्व त्रास झाला हें वसंतसेनेला अर्थातच कळल्याशिवाय राहिलें नाहीं. पण ती उघड कांडीच बोलली नाहीं व मदनिकेला शर्वीलक बरोबर पाठवून दिलें. दोघे गाडींत जात असतां शर्वीलकला काळले की, राजानें आर्चक नांवाच्या एका व्यक्तीला मुन्हेगार म्हणून घेतून नेले आहे.

आर्चक हा एका गवळ्याचा मुलगा होता व तो शर्वीलकचा मित्रपण होता. लोकांना वाटलें की कोणी सिद्धपुरुषानें असें नविष्य वर्तविलें होतें की, आर्चक राजा होणार. म्हणून राजानें त्याला कैद केले आहे.

शर्वीलक गाडीतून उतरला व त्यानें गाडीवाल्याला आपल्या एका परिचित गायकाकडे मदनिकेला पोचवायला सांगितलें. तो आर्चकाला सोडविण्यासाठी निघाला व वसंतसेना, मैत्रेयानें दिलेला रत्नहार घेऊन चारुदत्ताकडे निघाली. तिनें मैत्रेयाच्या हातीं, ती येत असल्याचें चारुदत्ताला कळविलें होतें. पावसाळी रात्र असल्या कारणानें चारुदत्ताच्या घरांच तिला ती रात्र काटावी लागली.

दुसऱ्या दिवशीं उज्राडतांच चारुदत्त मैत्रेयाबरोबर बाहेर वागेंत गेला. त्यानें आपला नोकर वर्धमान यास वसंतसेनेला एका वंद गाडींत बसवून वागेंत वेंडून थायला पाठविलें.

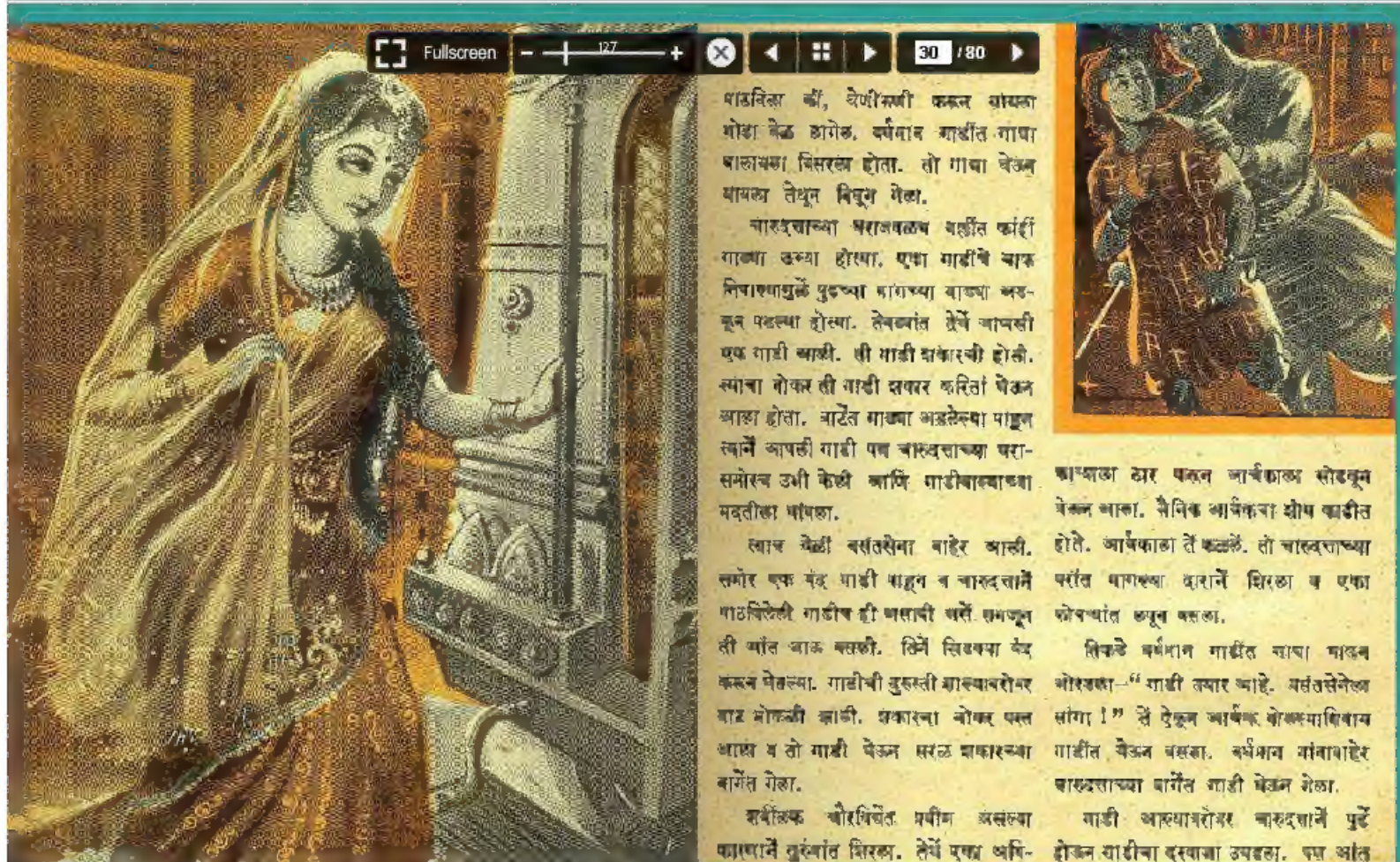
वसंतसेना सकाळीं उठली. ती रत्नहार चारुदत्ताच्या बायकोला देऊं लागली. पण तिनें तो घेतला नाहीं. म्हणाली—“स्त्रीला पति हेंच सर्वांत मोठें आभूषण आहे. त्याचीं होऊन तुला तो विला असतां मीं कसा परत येऊं?”

चारुदत्ताचा मुलगा रोहसेन याच्यासाठी मदनिका एक मातीची गाडी घेऊन आली. तेव्हां त्यानें ती दूर फेंकून दिली व म्हणाला—
“शेजारच्या मुलाच्या गाडीसारखी सोन्याची गाडी हवी मला!” आणि रडूं लागला. वसंतसेनेला राहवेना. तिनें गळ्यांतले दागिने काढून देत म्हटलें—“हे दे. सोन्याची गाडी करवून घे.”

थोड्या वेळानें वर्धमान चारुदत्ताच्या आज्ञेप्रमाणें वंद गाडी घेऊन आला व वसंतसेनेकडे त्यानें निरोप पाठविता की, गाडी तयार आहे. वसंतसेनेनें परत निरोप

पाडविला बॉ, वेणीमणी करून बायला मोडा वेळ लागेल. वर्षभान गाडीत गाथा बालाबळा बिसरला होता. तो गाथा वेळून बायला तेथून विवृण गेला.

चारदत्ताच्या घराजवळच बसलेली कांही गाड्या उभ्या होत्या. एका गाडीचे बाक निघाण्यामुळे पुढच्या बागाच्या बाक्या अड-कून पडल्या होत्या. तेवज्यांत तेथे आपली एक गाडी आली. ती गाडी शंकारची होती. त्याचा बोकल ती गाडी सफर करितां येऊन आला होता. आटेत गाड्या अडलेल्या पाहून त्याने आपली गाडी पण चारदत्ताच्या घरा-समोरच उभी केली आणि गाडीवाल्याकड मंदलीला पावला.

त्याच वेळी बसतसेना बाहेर आली. समोर एक बंद गाडी पाहून व चारदत्ताने पाठविलेली गाडीच ही जसवी बसें समजू ती जात जाऊ बसली. तिने सिडक्या बंद करून घेतल्या. गाडीची दुरुस्ती झाल्याबरोबर बाट मोठळी झाकी. शंकारचा बोकल परत आला व तो गाडी येऊन सरळ शंकारच्या बागेत गेला.

शरीरक बोरबिबेत प्रवीण असल्या काणाने मुखांत शिरला. तेथे एका अवि-

कायला ठार घेऊन जाईकाल सोडवून घेऊन आला. नैतिक आर्षिकचा शोध काडीत होते. जाईकाला ते कळले. तो चारदत्ताच्या घरांत पागण्या वाराने शिरला व एका कोप्यांत उभून बसला.

तिकडे वर्षभान गाडीत गाथा पाडून ओरडला—“गाडी तयार आहे. बसतसेनेला सांगा !” ते ऐकून आर्षिक बोकलपासिवाय गाडीत येऊन बसला. वर्षभान गाथाबाहेर चारदत्ताच्या बागेत गाडी येऊन गेला.

गाडी आल्याबरोबर चारदत्ताने पुढे होऊन गाडीचा दरवाजा उघडला. पण आत

आर्वेकारा पाहून त्याला आश्चर्य वाटले. आर्वेकाने आश्रय मागितल्यावर चारुदत्ताने अन्नदान देऊन त्याच गाडीत त्याला वाटेकडे तिकडे जायला सांगितले.

तिकडे शंकर आपल्या एका मित्राबरोबर गाडीची वाट पहात उभा होता तेव्हा त्याला संवाहक भेटला. तो आपली पीतकसे घेऊन बाळत घालायला त्या गाडीला येत होता, पण शंकराने त्याला थांबवून हासटून व भांडण करून तेथून पाठवून दिले. त्याच वेळी गाडी थांबत आली ती वसंतसेना होती.

Fullscreen

127

32 / 80

शंकराचा पाहून वसंतसेना पावरली. शंकराचा मात्र आनंद झाला त्याने वसंतसेनेची पुष्कळ मनधरणी केली. पण तिने काय मारली म्हणून त्याला आपला अपमान वाटला. त्याने आपल्या मित्राला सांगितले की, हा बाईला चोपूत काढ. मगमील ते घन देईन. पण त्याचा मित्र म्हणाला—“ते काम माझ्याकडून थांबवाच नाही.” गाडी चालायला तेच म्हणाला.

“अरे, मी हें सवें शर्टून म्हटलें होतें तुम्हा हातून तिला बळविणें मला आवडलें असतें असे का वाटतें तुला ?” तुम्ही दोघे होता म्हणून वसंतसेना लाजली. अनेक सांगून शंकराने दोघांना निवून जायला सांगितले. नंतर त्याने वसंतसेनेची व पुन्हा लवळभणाने बोलायला सुवात केली, पण ती एकत नाही असे पाहून त्याने तिचा राजा दाखवून वसंतसेना वेष्टून होऊन पवली. शंकराचा वाटले की ती मेली. शंकराचा मित्र व गाडीवाला परत आले. त्यांनी वसंतसेनेचा अमानुषपण बघून झाल्याचे पाहिले. शंकराचा मित्र त्याला रागावून कागड्यावर शंकराने त्याला विचारले “वसंतसेनेचा बघ करून तू मलाच जळट

जोडत आहेस ? चोराच्या उल्लूचा बाँबा ? थांबा, पाहतो”

मित्राचा शंकराच्या त्या बोलण्याचा जास्तच राग आला. त्याने तलवार काढली व पाहून घेईन’ असे सांगून निवून गेला. तो शनशेही लोकांच्या पक्षांत सामील झाला. शंकराने गाडीवाल्याला काच बायला धरून केला. पण त्याने तक्रार दिल्यावर त्याला कैद करून आपल्या घरात कोठून ठेवण्याचा व वसंतसेनेच्या खुनाचा मयराप चाहदतावर लावण्याचा शंकराने बेत केला.

वसंतसेनेच्या अंगावर वाळलेली पाने टाकून तो तेथून निवून गेला. थोड्या वेळाने वीळ मिळु पुन्हा तेथे आला. त्याने वसंतसेनेलाच अज्ञानाने एक पानांचा डीग समजून आपले कापडे बाळत घालायचे ठरविले. शान्तामुळे पाने थोडी घाजूला सर केल्याबरोबर त्याला आंत वसंतसेना दिसली. त्याने चकित होऊन तिच्या तांडावर थोडे थांबी शिपडले व तिला शेजारच्या नौद विहारात घेऊन गेला. तिने त्याचे रक्षण केले होते हे तो विसरला नव्हता.

शंकराने न्यायाविशाला सांगितले की, मी वसंतसेनेचा बघ केला नाही. कोणीतरी

तिचे दागिने प्रळविण्यासाठी तिचा बघ केलेला दिसतो आहे

न्यायाविशालाने आपल्या कर्तव्याचे पालन करण्याचे ठरवून चवकशी सुरू केली. वसंतसेनेच्या आईने साक्ष दिली की, माझी मुलगी चारुदत्ताच्या बघी गेली होती. चारुदत्ताला विचारले तेव्हा तो म्हणाला ‘ती माझा घरून निवून गेली होती.’

चवकशीचे धाब सुक झाल्याबरोबर मैथ्रय वसंतसेनेचा निघाला. कारण चारुदत्ताने त्याच्या हाती वसंतसेनेने मुलाला सोन्याची गाडी घेण्यासाठी दिलेले दागिने

परत पारविले होते. जात असता वाटत त्याला राजाचे शिपाई चारुदत्ताला घेऊन येऊन गेल्याकडे कळले. ते ऐकून तो म्यावास्थानाकडे धावला. त्याच्याकडे वसंत मनचे दागिने सांपडल्यामुळे चारुदत्तावर लावलेला आरोप खरा ठरला. म्यावाधिष्टाने चारुदत्ताला फांशीची शिक्षा सांगितली. वध्यभूमीकडे जात असता चारुदत्त ते पयदा आपल्या मुलाच्या पाहण्याची इच्छा व्यक्तिली.

रोहसेनेने चांडाळाचे प्राय धरून धिनेंती केली की, माझा बडिळावा फांशीची शिक्षा देऊ नका, मला शिक्षा द्या.

तिकाडे वसंतसेना बौद्ध भिक्षुगुरुवर चारुदत्ताच्या घरी गेली. तेथे चारुदत्ताला फांशीची शिक्षा ऐकविण्यात आल्याचे कळले. ती वध्यभूमीकडे धावली. ती ओरडली "त्यांना फांशी देऊ नका, मी जिवंत आहे." चांडाळाने चारुदत्ताला सोडले.

वसंतसेनेला जिवंत समार आलेली पाहून शकार पडून जाऊ लागला. परंतु राजाच्या शिपायांनी त्याला धरले. वसंतसेनेने दडलेला सर्व वृत्त सांगितला.

त्याच वेळी आर्वेकाने वज्रवेदीतच राजाचा वध केला व म्हतः राजा शाल्याची घोषणा केली. त्याने आपली कुवजता व्यक्त करण्यासाठी म्हणून वेणु नदीच्या काठचा कुसावली प्रदेश चारुदत्ताला दान केला. ही बातमी सर्वोत्कने चारुदत्ताला येऊन सांगितली.

चारुदत्त वसंतसेनेबरोबर घरी आला तेव्हा त्याची बायको घृतांगा, पती फांशी गेला असेल असे समजून सती जाण्याच्या तयारीत होती. परंतु पतीला समोर पाहून तिला आनंद झाला. चारुदत्ताने सकारका सोडून वेण्यास नव्या राजाजवळ धिनेंति केली. पुढे चारुदत्ताचा संसार सुखाचा झाला.

चित्रकाराचे चानुर्य

जय आणि विजय नांवाचे दोन चित्रकार होते. त्यांच्या चित्रकलेचे कौशल्य पाहून सर्व त्याची वाखाणणी करीत. कोणाला फक्त दकडा पाहिले तरी ते त्याचे हुबेहुब चित्र करणेने काढून दाखवीत. नुसते वर्णन ऐकून देखील ते एकेकाचे चित्र काढीत.

त्यांनी आपल्या या कलेचे प्रदर्शन कित्येक राजदरबारांत केले. कित्येक राजे व त्यांचे मंत्री या दोघांच्या कलेचे कौतुक करून त्यांच्या कलेचा आदर करीत असत.

माघवर्मा नांवाच्या कालिंग देशाच्या राजाने दोघां चित्रकारांना आपल्या दरबारी बोलाविले व म्हणाला "तुमच्या कलेची पक्की प्रशंसा ऐकून दरबारी आढाने सत्कार व्हावा म्हणून बोलाविले आहे. पण रीतीप्रमाणे मी तुमची परीक्षा घेणार आहे. तुमच्या कलेची परीक्षा तुम्ही स्वतःचच चित्र

काढून द्या. ते तुम्ही काढून दाखविले तर मी तुम्हाला मागाल ते वहीस देईन.

ते ऐकून चित्रकाराचा चेहरा उतरल्यासारखे रावाका दिसले. म्हणून तो पुन्हा म्हणाला "तुम्ही आरघात आपापली तडि पाहताच की नाही? मग कल्पनेने चित्र काढणे तुम्हाला कां कठीण वाटते. मी तुम्हां तुम्हाला अगदी सोपी जावी म्हणून ही परीक्षा घ्यायचे ठरविले आहे. मग बोला, कोठे नसणार चित्र काढायला? मी सर्व व्यवस्था करून देतां!"

जयने आणि विजयने परस्पराकडे हेतुपूर्वक एकदां पाहिले. परस्परांची त्यांचे कांही तरी मौन भाषण झाले. इतरांना ते काय कळणार! धोळ्या वेळाने ते म्हणाले "ठीक आहे महाराज!" आम्ही ही परीक्षा चायला तथा आहो!"

राजानें एका नोकराकाला बोलावून सांगितलें कीं, दोघांना निगमिगळ्या खोळींत जाऊन बसत. त्यांना ज्या ज्या वस्तूंची गरज असेल ती नेऊन दे. चित्रें पुरी शाह्या-नंतर तीं येऊन ये. आणखी हें वहा, खोळींत आरसा किंवा स्वतःचें प्रतिबिंब दिसेल अशी एकहि वस्तु असतां कामा नये समजलें !”

राजानें नोकराला बजावून पाठवून दिलें नोकरानें दोघांना राजाज्ञेप्रमाणें निगमिगळ्या खोळींत बसायला जागा दिली.

स्वतःचें चित्र काढणें तेवढें सोपें काम नाही. आरशांत जरी स्वतःचें रूप पाहून काढावयाचें म्हणून तरी हाची उजवी बाजू व मागची बाजू बरोबर दिसत नाही म्हणून स्वतःचें चित्र काढावयाचें ठरविलें असतें तरी जय व विजय आपल्या कामांत यशस्वी झाले नसते

परंतु त्यांनीं दुसरीच सुक्ति करावयाचे ठरविलें. त्यांनीं स्वतःचें चित्र काढण्या-नेबजीं परस्परांचें चित्र काढण्याचें ठरविलें. त्यामुळे चित्र तयार व्हायला पार वेळ लागला नाही. त्यांनीं नोकराकाला सांगितलें कीं, चित्र काढण्याचें काम पुरें झालें आहे त्यांनीं आपापलें चित्र एका सुंदर पेटीत बाळगून राजाकडे पाठवून दिलें.

राजानें दोघांची चित्रें पेटी उघडून पाहिली. राजानें किंवा नोकरानें चित्र किंवा पेटी पूर्वी पाहिलेली नव्हती. कोणत्या पैटींतले चित्र कोणी काढलें हें देखील पाहिलें नव्हतें. म्हणून राजानें दोघांनीं काढलेलीं चित्रें घेरीतून उभडून पाहिल्यावर हें समजून कीं, ज्यांना त्यांनीं आपापलीं चित्रें काढलीं असावीं, चित्रकारांना बोलावून त्यांची तोंड मरून प्रशंसा केली व त्यांचा सत्कार करून त्यांचा पूर्वी वचन दिलेलाप्रमाणें अक्षीस दिलें.

देव भावाचा भूकेला !

एका गांवा जाहंग्रामदेवतेचें एक पडकें देवूळ होतें. परगांवचा एक मनुष्य त्या गांवा काहीं कामासाठी आला. वांटेंत एका कुंपणाजवळ त्याला खड्डा दिसला. तो पार करून जायला एका खांबट दगडाची जखर होती. त्यानें अज्ञानांमुळे देवीचा दगडच खड्ड्यांत टाकला व त्यावर पाय देखून निघून गेला.

त्यानंतर त्या गांवाचा एक मनुष्य त्याच वाटेनें आला. त्यानें खड्ड्यांत मूर्ति पडलेली पाहून सरळ उभी करून जाणव्याजागी ठेवून दिली. तें पाहून ती मूर्ति म्हणाली “प्रतिष्ठा अशीच का करावयाची असते नारळ फोडल्या शिवाय ?”

खांबावर कोरलेल्या इतर देवतांनी तें ऐकून विचारलें “तुझ्या बापावर पाय देखून जाणाऱ्याला तूं काहींच बोलली नव्होंस, आणि ह्या शिंवाच्यानें तुला सरळ उभी करून ठेवली तर उलट त्याच्यावरच राम ?” ज्याच्या मनांत भावनाच नाही त्याला मी काय म्हणूं देव भावाचा भूकेला ? घर्माघर्मा शिवाय देवगाराळाच त्रास सोसावा लागतो

नवीन शासनकर्ता

कर्नाटकचा राजा बाहुदराय याच्या पदरी गुंडप्पा नांवाचा एक पुरोहित नोकरी करीत असे. राजवठ्यातली सर्व भ्रमकाये व मंगल कार्ये गुंडप्पाच्या हातूनच होत असत. गुंडप्पा मटजींकर राजाची खास मनी होती.

एकदा बाहुदरायांनी गुंडप्पा मटजींना बोलावून म्हटलें "गुरुजी, गेठीं किंसेक वर्षे तुम्ही या राज्याची मनोभावे सेवा केली आहे. पण तुमची मारीबी पाहून बला देखील लाभ वाटू लागली आहे. तुम्ही काय वाटेक ते मागून घ्या. तुम्हाला कोणत्याहि गोष्टीची कमतरता मासतां कामा नये. काय वाटेक ते मागून घ्या."

गुंडप्पांनी विचार केला की बागून व्या-यलाच सांगितलें आहे तर पीट भरून मागून घ्यावें. नंतर बाढायला नको की, संधी नाही असून आपल्या थोडसटण्यामुळे

बोळवून बसलों. उघड म्हणाले— "महाराज ! आपण इतके म्हणालात म्हणजेच पुरें. माझी इच्छा पूर्ण झाली. तरी पण आपण आग्रहच करीत आहां म्हणून मागल आहे. मला कोणत्या तरी जिल्ह्याचा किंवा प्रदेशाचा शासक नेमावें."

राजा म्हणाला "तथास्तु !" त्यानें नंजनगूड प्रदेशाचा शासक म्हणून गुंडप्पांची नेमणूक केली. त्यानें विचार केला, मारीब बाळण आहे. झाली शिक्षा आहे. अन्यथा जे प्रजेचे पालन करणार नाही.

गुंडप्पांनी राजवठ्यांत मिश्रुकीचें काम केलें होतें. जबाबदारीच्या जागेवर शासक म्हणून कधीं काम केलें नव्हतें. म्हणून नेमणूक करतांना राजानें त्यांना खासन कार्यासंबंधी कांहीं महत्त्वाच्या गोष्टी मंडीला बांधून देवण्यास सांगितल्या. शासकानें

आपल्या बागणुकीत थोडे गांभीर्य दाखविलें पाहिजे अर्थात लोकसमोर थडा नसकरी करू नये. कोणाचा सखा ध्यायचा साला तर ध्यावा पण झा कानाची मोष्ट त्या कावाला कळतां कामा नये. हाताखालच्या लोकांची शेडी नेहमीं आपल्या हातांत ठेकली पाहिजे

राजाचे बोलणें ऐकून गुंडप्पा सर्व समजल्या सारखें गुडी हाखीत म्हणाले "ठीक आहे महाराज ! कळलें मला सर्व !"

राजानें त्याला निमुक्तिपत्र दिलें. तें घेऊन इ राजाचा निरोप घेऊन गुंडप्पा इंसत खुर्तीत आपल्या बरीं गेले.

गुंडप्पा निघून गेल्यानंतर राजानें नंजनगूड च्या ज्वाल थोर अधिकाऱ्यांना ही नेमणूक झाल्याची बातमी कळविली व नव्या शासन-कर्त्याच्या स्वागताची व्यवस्था करावयास सांगून पाठविलें.

नवीन जिल्हाविकाऱ्याच्या स्वागताची जखत तयारी सुरू झाली. गांवकरी व नागरिक गुंडप्पा येणार होते त्या दिवशीं नंजनगूडच्या वेडीवर स्वागतासाठीं हजर झाले.

गुंडप्पांनीं आपलें सामान सुमान व कपडे एका गाढाव्हात बांधले व दर्माचा एक

पुंजकी पण सवयीं प्रमाणें बरोबर बांधून घेतला. गाढोदे झोक्यावर घेऊन गुंडप्पा पायींच नंजनगूडला निघाले.

तुपारी ऐन उन्हात दमून बागून गुंडप्पा नंजनगूडला येऊन पोचले. जे लोक नव्या शासनकर्त्याच्या स्वागतासाठीं वाट पहात होते, वाट पाहून दमून गेले होते, गुंडप्पाना समोर येतांना पाहून त्यांना वाटलें की, कोणी गुरुजी येत असतील. त्यांनीं गुंडप्पांना विचारलें— "गुरुजी, नवीन जिल्हा-विकारी येत आहेत म्हणून महाराजांच्या निरोप होता. आम्ही त्यांची वाट पहात

बाह्या. आपल्याला वाटतं कीतें मेटले का ते ?”

नियुक्तिपत्र गुंडप्पाच्या हातातच होते त्यांनी ते विचारणाऱ्यांच्या हाती देऊन वाचायला सांगितले.

गावकरी चकित होऊन गुंडप्पाच्याकडे पहात होते. गुंडप्पा गंभीर मुद्रा करून नुसते उभे होते. ग्राम अधिकाऱ्यांनी नियुक्तिपत्र वाचले व चकित होऊन झुजरा केला. गावकरी बाप्पनच चकित झाले गुंडप्पांना एका पारलसीत बसवून गांवभर त्यांची मिरवणूक काढण्यांत आली.

ग्रामाधिकाऱ्याने गुंडप्पांना आपल्या घरी जेवायला बोळाविले. जेवायला बसतांना संवयीग्रमाणे गुंडप्पांनी तिसुपर्णी म्हणाग्रला सुरवात केली व यजमान, ला उदक सोढायला सांगितले. त्याला काही उल्लगडा होईना.

गुंडप्पा पोंटभर जेवले. जेवून उठल्यावर म्हणाले-“ बरे तर आतां निरोप या दाक्षणा तावूळ घ्या म्हणजे जाऊन झोडा केळ वामकुशी करीन म्हणतां.”

ग्रामाधिकार्याला वाटले तावूळ दक्षिणेचा अर्थ लाच बीच असेल. म्हणून त्याने एका पिशवीत रोभर मोहरा ठेवून गुंडप्पांना

दिल्या व नमस्कार केला. गुंडप्पा म्हणाले-

“ तसें नव्हे उदक सोढून या !” ग्रामाधिकारी जास्तच चकित झाला. महाराजांनी कांही तरी खास नूक केलेली दिसते आहे. पण महाराजांच्या आज्ञेसमोर बोलण्याची क्षणाची दाणा !

गुंडप्पा घरी निघून गेले. जाताना, श्री लमकरन कचेरीत येतो, दुःखी पुढे जाऊन कामाला लागला, असे सांगून गेले.

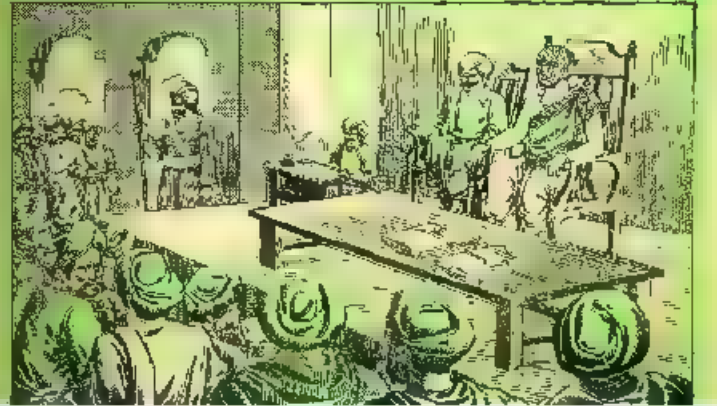
ग्रामाधिकारी कचेरीत गेला.

गुंडप्पांनी घरी जाऊन विचार केला की, महाराजांनी त्या सूचना केल्या आहेत त्या

बांगराच्या आठवून मग कचेरीत जावे. त्याप्रमाणे त्यांनी चेहरा गभीर दिसावा म्हणून कपाळाला व तोंडाला चंदन अर्चन करून घेतले.

कचेरीत गेल्यावर त्यांचे ते रूप पाहून सर्वांना स्वयंस्वरूप हुंम आले. पण ते आपणून सर्व अदवीने बोलू लागले.

महाराजांनी दुसरी गोष्ट सर्गितकी होती की, झा कानाची गोष्ट त्या कानाला कळतां कासा नये म्हणून गुंडप्पा बोलताना किंवा ऐकताना एका कानावर हात ठेवीत असत. हे त्यांचे बागणे सर्वांसच विचित्र वाटले.

तिसरी मोड महाराजांनी सांगितली होती की, हाताखालच्या कोकोची सैदी नेहरी बळकट हातात ठेवली पाहिजे. गुंडाप्पांनी खाची पत्र तयारी ठेवली होती. पत्र खोलीची वाट म्हात होणे.

नवे अधिकारी म्हणून कोची सोडताना जे अक्षा देखीक काढीत बसता. गुंडाप्पा देखीक पोळत बसते कसून कसून कोक काढतून गेले. काही कोक जायत्या देऊ लागले तर काही संपू लागले. सध्याकाळ छापी काळोस पडला तरी गुंडाप्पा लुचोसकस बसले पाहीत. अधिकारी उठेवलेत कोय उठणार? सोबटी कोक बसल्या बसल्याच हवे हवे जाडवे होऊ लागले. गुंडाप्पा जाय खोलीची वाट म्हात होते. लुचोसकस उठणे व खिडातून कात्री काढून प्रायाधिकार्याची सैदी काढून घेतली. नेत्र एका मागून एक बापा तिपाण्या सैद्या काढून गुंडाप्पा करी

निवृत्त गेले. राजाने सांगितलेल्या सर्व सूचनांचा कायम काय धोरण केला असे मनाची अभिमानाने म्हणत गुंडाप्पा दुसऱ्या दिवशी सकाळी राजाच्या दर्बारास निघाले. राजा आपली वाठ धोपटीत व आपजास मोठे कडीत पत्र देईल असे रजाचा वाटत होते

गुंडाप्पांनी कायम कराय निवेदन केला. राजास जाऊन काळास विधास देखीक होईना.

इतक्यांत मजमगूहून एक अधिकारी राजाकडे जाऊन गावचे गाव्हारी वेळज आला त्याने राजा हासनाकण्याचा बराकस कर्जत करून सांगितला. राजाने विचार केला, तुक जायतील गुंडाप्पांचा काय होय? गुंडाप्पांना आपणच या कामास नेमले तेव्ही राजाने मडशीना पुन्हा त्यांच्या मुल्यास वधावर नेमले.

पापांची कारणे

त्रिकाकाने आपला हाड सोडला नाही. पुन्हा साबाजकस गेल्या व घेत साबाजक काढून नेऊन सनकावाच्या दिशेने वाकू लागला. तेव्हा वेतांतका वेताळ बोले लागला "राजा, पुस्त्याचा आधुप्यात ज्या हाड बसला लहान करान्या-बाजबान त्याच्या पुढाची खिना जसतात असे साधारकर्णे जाणून संजवतो. परंतु तू हे जे काड लहान करीत जाहेस त्याच्या पुढाची कोणी जी जसेकरीं नका वाटत नाही. आज तुला जी एक जशी मोड सांगवाय माहे की, जी वातीपुढेच मनुष्य बाप-कर्मात गुरफटू लागतो. पत्र लोखरी पुरवण जायत्या सर्व प्रकारच्या पात्र कर्मास कारण असतो असे पंडितद्वारा कां वाटले हे ऐक!" त्याने मोड सांगायला सुरवात केली.

वाडव्य जमि सपक्षनी करीत होते. राजाचे विवाह एका मोराचा खोप काढीत

त्यांच्या आश्रमांत आले व त्यांनाच चोर समजून घेऊन घेऊन गेले पुर्वे त्यांना त्यांनी मृत्यु दंड देखील देऊन टाकला.

यमदुतांनी मांडव्य ऋषींना यमासमोर नेऊन उभे केले. त्यांनी थमाला जाऊन विचारले "माझा काय अपराध? कां मला ही एवढी मोठी शिक्षा?"

यम म्हणाला "तुम्ही पायांसाठी चिरडून कित्येक किडे व मुग्धा मारल्या म्हणून!"

"माझ्या हातून नकळत बडलेल्या वा लहानशा पाषाणरितां मला एवढी मोठी

शिक्षा!! तर मग जा! तुला मी शाप देतो की, तुला सृष्ट्याच्या शेटी जन्मास येऊन मृत्यु लोकी जावे लागेल." मांडव्य ऋषींनी रागाच्या भरात यमाला शाप दिला.

त्या छापाचा परिणाम असा झाला की. यम विदुर होऊन मृत्युलोकी आला. तो शमर बसे जगला. तो पर्यंत यमलोकाचे राज्य अर्भक नांवाच्या आदित्याकडे होते.

यमाने मनुष्य प्राण्यांना अन्यायाने दंड दिला होता म्हणून त्याला मांडव्य ऋषींचा शाप झाला हे दृष्टांत ठेवून अर्भक जास्त सावधगिरीने न्याय निवाडा देऊ लागला.

काणी किती पाप केले आहे त्याची पुरी तपकशी करून मगच तो त्यांना शिक्षा देत बसे.

अर्भकला एक विचित्र गोष्ट आढळून आली. नरकवातना भोगणारांची नव्वद टके लोक म्हणत की, त्यांच्या हातून जी पापकर्मे वढली त्यांच्या मुळाशी त्याचीच शायको अगर दुसरी कोणी स्त्री होती. अर्भकला वाटले, कादाचित ही गोष्ट खरी असू शकेल. यम शापक होऊन यमलोकी परत आल्यावर अर्भकाने, त्याने काढलेला निष्कर्ष यमाला सुचितला

यमाने बराच वेळ या भीषीवर विचार केला जर पापकर्मांच्या मुळाशी स्त्रीगत असेल तर पुरुषांना दंड देणे चुकीचे आहे वेदांना मुख्य वांटा बियांना देखील मिळाला पाहिजे.

यमाला स्वतःच्या लहानपणाची एक गोष्ट आठवली. त्याची आई संज्ञादेवी यमाचा जन्म झाल्यावर यमाचे वडील सूर्य याच्या-अषढ आपली सांवली म्हणजे लाया सोडून माहेरी निवृत्त गेली. लाया यमाच्याविषयी सावत्र भाव दाखवू लागली व तिने यमाचा फार छळ केला. एकदां यमाने चिडून

जाऊन रागाच्या भरात तिच्या लाथ मारली छानानें यमाला थाप दिला "तुझा तो पाच मातून जमिनीवर पडेल!" पण यम आपले वडील सूर्यनारायण यांच्या पाठीशी लपला वडिलांच्या कुपेनें यम श पमुक्त झाला तो जुनी आठवण ताजी झाल्यानें यमाला देखील वाटले की, कदाचित सर्व पापांचे मूळ कारण अर्जुन म्हणतो तशा स्त्रियाच असल्यात, परंतु विचार करून शिवाय आपले मत देणें रास्त नाहीं असे वाटून यमानें आपल्या विश्वासपात्र आशा अनुयायां वैकी वंड यास दहा वर्षे मृत्युलोकांत जाऊन

संसार धाडायला सांगितले. परंतु येऊन सांसारिक कष्टांचे कारण स्त्रिया आहेत कीं आणखी कोणी हें पाहून बायला मी तुला पाठवीत आहे, हें देखील पत्रावून सांगितले. पुढे असें हि म्हाणूक "मृत्युलोकांत पैश्यानी फार गरज भासते. म्हणून एक लाख सुवर्ण-मुद्रा तुला देऊन ठेवतां आणि चित्रगुप्ताला सांगून ठेवतो कीं, तुझा हातून कांही पाप पडल्यास त्यानें कानाडोळा करावा. कारण मी तुला मृत्युलोकां पाठवीत आहे. तुझ्या अपराधांमुळे नव्हे."

चंद्र मृत्युलोकांत जायला तब्यार झाला तथें दहा वर्षे काढणें त्याला कठीण वाटले पण प्रत्यक्ष यमाचीच आज्ञा. ती मोडण्याची प्राज्ञा कोणात असणार?

यमाच्या आज्ञेनें चंद्र चंद्रसिंह या नावानें तीस वर्षांचा तरुण होऊन मृत्युलोकांत इंद्रप्रस्थ नगरांत उतरला. भारतांत ते नगर दैनंदिन आणि सभ्यता यांचेय काळसाकडे पोचलेले होतें. त्या काळांत भारतातील ते अद्वितीय असें नगर होतें

चंद्रसिंह काश्मीर देशाचा एक व्यापारी म्हणून इंद्रप्रस्थ नगरांत राहू लागला स्वतः श्रीमंतीचा खूप थाड ठेवला. अजून त्याच्या

लग्न झालेले नाही हें ऐकून कित्येक कुलीन मुली त्याला सांगून आल्या. त्यानें सौदामिनी नांवाच्या एका रूपकुलस्त्रीक संवत्स मुलीशी लग्न केले. सौदामिनी एका गरीब घाण्यांत वाढलेली होती. आई वडिलांची ती लाडकी कन्या होती. परंतु गरीबीमुळे आई वडील तिच्या दौशी पुरवू शकले नव्हते.

सौदामिनी गरीब होती. पण एक स्वामि माती जी होती. तिच्या आपल्या माहेरच्या कुळाच्या अभिमान वाटे. अभिमान करणा-सारखाच कुळांत तिचा जन्म पण झाला होता. उच्च कुळाकडें साजेसें रूपलावण्य व शील पाहून चंद्रसिंह तिच्यावर इतका भावून गेला होता की, तिनें सहज पत्नीचा वस्तूचा तळज केला तरी तो वाटेला ती किंमत देऊनही अस्तु विकत घेऊन आणून देत असेव आपल्या बायकोच्या सर्वे हौशी पुरवीत असे कारण चंद्रसिंहाकडे पैशाचा सोटा नव्हता.

लग्न झाल्यानंतर सौदामिनीच्या स्वभावांत हळूहळू बदल होऊ लागला. पति तिच्या सर्वे हौशी पुरवू लागल्यावर तिच्या हौशी वाढत गेल्या. चंद्रसिंहाला तिची प्रत्येक इच्छाच जणू आज्ञा वाहू लागली. तो तिचा पति म्हणजे स्वामी होता, पण स्वतःच्या

बागणुकीमुळे तो तिचा दास म्हणजे मुकाम झाला तिचा 'स्वामिमान' नकळत हळूहळू 'अहंकारांत' बदल लागला परंतु चंद्रसिंहानें कधी तिचे मन मोडले नाही. तिच्या आनंद वाटला की, त्यांतच तो देखील आनंदाचा अनुभव करी. सौदामिनीला वाटे की, तिच्या नवऱ्याकडे अक्षय सजीव आहे. म्हणून तिनें आपल्या वडिलांचीं रुपे थोड्यामाटानें लावून विळी. तिच्या ज्या ज्या हौशी राहून गेल्या होत्या त्या सर्व तिनें पुण्या करून घेतल्या.

तिनें आपल्या दोघां भावांना नवऱ्याकडून पैसा मागून घेऊन कामधंदार सुरू करायला

सांगितले नव-पाकले अलोट संपत्ति आहे तर आपल्या आवंदांनी गरीबीत दिवस का काढावे, असे तिला वाटे. तिने व्यापार-धंद्यासाठी आपल्या दोघा भावांना परदेशान पाठविले.

चंद्रसिंहाच्या धर्ती बायकोच्या हट्टामुळे सदा सदात्रत चालू असे राजांना व महाराजांना मेजवानी दिल्या जात. सणावारी ब्रह्मभाव होई. दानधर्म करण्यात त्याची बायको सर्वात पुढे असे.

परंतु हे ऐक्य किती दिवस चालू राहणार? यमाने विलेल्या एक लाख सुवर्ण मुद्रा

संपुटांत आल्या चंद्रसिंहाची राबणार पत होती. त्याने नुसते सांगून पाठविले की, लोक तो मागेल ते पाठवून देत. म्हणून त्याला कोणत्याही गोष्टीची कमलता म्हणून मासली नाही. परंतु स्वतःजवळच मांडवळ उरले नाही तर बाजारातली पत किती दिवस राहू शकणार?

चंद्रसिंहाने आतां हात टेकले बायकोच्या हौशी पुन्या करणे त्याला अशक्यप्राय झाले. त्यामुळे बायको सुद्धा त्याच्यावर तोंडसुल वेऊं लागली. तिचे बंडिका खूप पाडूनच तो बराकरून जाई म्हणून बायकाला भेटणे

सुद्धा त्याने सोडले. आतां त्याला एकच आशा उरली होती. त्याचे मेहुणे परत आल्यावर पर्व फर्जफेड करून गमावलेली शत पुन्हा मिळविता येईल. तोच एक भ्रंवमा उरला होता.

दावे परत आले वण एकच जहाज समुद्रात बुडले व सारा माल त्याबरोबर बुडून गेला. तोच मोठ्या कष्टाने जिवा निशी वरी परत येऊ शकला. दुसऱ्याने व्यापार केला व जो फायदा झाला तो पैसांत उचकून त्याच्या पक्षी चंद्रसिंहाला निराश व्हावे लागले

म्हणून चंद्रसिंहाने मित्रांना आपा माळून त्यांच्याकडून पैसे वेऊन उदरनिर्वाह सुरू केला फर्ज देशान्याचा ससेमिरा सुरू झाला तेव्हा चंद्रसिंह तोंड लपवीत फिरू लागला

शेवटी त्याच्या विरुद्ध सकाती राज दरबारां गाळ लागल्या २ जाचे शिपाई त्याला धरायला आले, चंद्रसिंह वीर्यावर असून त्याच्या हातावर तुरी देऊन दूर धळून गेला वण लोकांनी त्याचा पिच्छा पुरवला तो वेप पाकडून हिंडू लागला. कोणी त्याला ओळखले तर तो त्याला तार करी. पुढे चंद्रसिंहाने ठरलेले वायुध्य, म्हणजे यमाने

दिलेला अवधी संपर्कित, चोरी, हरोडेहोरी व लटमर करण्यात येले. त्याची त्यालाच खंत वाटू लागली.

मगने त्याला पाहताच विचारले—
“आलास बंधा! सांग आता, पुरुषाच्या हातून बदगान्ना पापाचे मूळ कारण कोण आहे की नाही? मुख्य दोष त्याचाच असतो की नाही त्यात?”

बंड म्हणाला—“यमधर्मराज! पुरुष जी पापे करतात त्यांत स्त्रियांचा बर्णिकवित्ति दोष नसतो पुरुषाच त्याला जबाबदार असतात.”

ब्रैत्ताळने वैधवर गोष्ट सांगून विचारले—
“राजा! आता तूच सांग सौदामिनी-मुल्लेच ब्रह्मसिंहाला आपल्या जिवाचा कंटाळा आला होता की नाही? मग त्याने असे विक्षिपणाचे उधर कां घावे! त्याचे उत्तर मगहीत असून तू दिले नाहीस तर तुला परिणाम नाहीत आहेच! तुझ्या शेकड्याची शंभर

लकळे होऊन तुझ्याच पायावर आदळतील.” त्यावर बिकर्माक म्हणाला—“बंडने जे उत्तर दिले त्यांत मला काहीही गैर नाही वाटत. त्याला जी अनुभव आला, त्यावरून त्याचे म्हणणे यशस्वी आहे की नाही, तूच बघ! पुरुष स्वतःच्या मुत्सदांनी व स्वार्थासाठी स्त्रियांना होक्यावर बसवून बेतात त्यांच्या चुका दुरुस्त करण्याऐवजी स्वतःचा तोंड सोडून त्यांच्या बोलण्याप्रमाणे नाचू लागतात. त्यांना मदीं बनवतात पुरुष. मग त्या नटू लागल्यावर मात्र त्यांना दोष देण्यात काय अर्थ आहे! चंद्रमिहाने मोहाने व उपभोगालाखेने सौदामिनीला मालकीण व स्वतःला तिचा दास बनवून घेतले. म्हणून क्षीर सौदामिनीचा नसून ब्रह्मसिंहाचाच आहे.”

राजाचे मौन भंग झाल्यावर वेनाळ पुन्हा झाडावर जाऊन बसला (कायित)

जंतू यादवराज

तुम एक दिवात एका सरोवराच्या काठी एक शेतकरी रहात असे. त्याचे घर म्हणजे

एक शोबडीच होती. शेतकऱ्याला तीन मुल्ले होती आई बाप बाब्यावर दोघा वडील मार्यानी जमीन जुमला विकून नैन केली आता फक्त राहते घर आणि घरातले सामान मात्र उरले.

घोपला म्हणाला—“मी बरं जेणार!”

मक्का म्हणाला—“बरांतले सामान माझे!”

“आणि मला?” बाक्याने विचारले.

“तुला? हें घर आणि घरांतले सामान सोडून जे काही उरले असेल ते तुला!”

दोघे भाऊ म्हणाले.

तिष्ठाने सर्व घर सोडून बाहेर कोपऱ्यात नारळीची साले सोळपट्टे पडली होती ती पाहिली. त्याने ती वेळ का विचारले.

दोघां भावांनी हसत म्हटले—“खुश्याक वेळून जा!”

धाकटा भाऊ ती उचलून साव्यावर बळून सरोवराच्या काठी गेला

सरोवराकांठच्या एका झाडाळा टेंकून तो विचार करीत बसला होता की, पोटा पाण्याची काय व्यवस्था करावी? तेव्हात त्याला एक स्त्रा दिसली.

त्याने विचार केला की, नारळीचीं साले मिजवून दोरी बळवां येईल, दोरीचे बाळे करून मासे धरण्याचे काम करता येईल. जमले तर एखादे हरण किंवा सांकर देखील या जाग्याच्या सहान्याने घरात येईल. मासे विकून व हरणां सांकरांचे चामदें विकून आपलें पीट मरता येणें शक्य आहे. त्याने गमती सावर एक कांस तयार करून नारळीला बरले. पण तिच्या माळून सावेचे त्याला वाढले

नाहीं. म्हणून त्याने जुन्या मोठक्या फळ्या येऊन त्यांचा एक पिंजरा तयार केला आणि त्यात तिका ठेवले. त्यानंतर त्याने एक ससा घाला. त्याचा सुद्धा त्याने पिंजऱ्यात बंद करून ठेवले.

तो नदीकाठी बसून बाळें विणू लागला त्याच्या समोरच एक अस्वल एका गुहून धरले. ते त्याने पाहिले त्याला थोडी भीति वाटली त्याची.

तो बाळें विणीत मसता त्याला पाण्यात कोणी शेवोव असल्याचा आवाज ऐकू आला त्याने धोकें बर करून पाहिले ते हा एक

आडदांड तरुण एक दगड धरून पाण्यात उभा बसलेला त्याला दिसला.

त्या सरोवरांत एक राक्षस राहान असे. तो पाण्याबाहेर कधी येत नसे. कोणी पाण्याजवळ आला की, तो राक्षस जादू भेप्र करून त्याला पाण्यात ओढून नेत असे शेतकऱ्याच्या मुलानें तें ऐकलें होतें त्या राक्षसानें कित्येक प्रवास्यांचा धरून त्यांचे सोनें छद्म घेनलें होतें तो तरुण त्या राक्षसाचा मुलगा होता.

राक्षसाच्या मुलानें शेतकऱ्याच्या मुलाला विचारलें "तूं आमच्या सरोवराच्या कांठी बसून काय करतो आहेस रे ?"

"मी हें सरोवर जाऊपांत करून येऊन जाणार आहे !" शेतकऱ्याचा मुलगा म्हणाला. राक्षसाच्या मुलानें ती गोष्ट आपल्या बापाला जाऊन सांगितली.

"तो आपलें सरोवर धरून नेणार आहे ? इतकी त्याची हिंमत. तूं बर जा आणि त्याच्याशी झाडावर चढण्याची चढाओढ लाव. तो दमला म्हणजे त्याला पाण्यांत ढकलून दे."

राक्षसानें आपल्या मुलाला सांगून पाठविलें. राक्षसाच्या मुलानें बाहेर येऊन शेतकऱ्याच्या मुलाला विचारलें—"झाडावर

कोण जास्त खबर नव्हती आपण पाहू या "

"मी काम करतो आहे. तुला दिसत नाही का ? मला वेळ नाही हा माझा व कदा काळ आहे. त्याच्या सरोवर पैज लाव पाहिले तर " शेतकऱ्याचा मुलगा म्हणाला असें सांगून त्याने खारीला पिंजऱ्याबाहेर काढले व फोड काढून येऊन तिला झाडावर सोडलें. खार एका मिनिटात झाडाच्या टोंकाकाला जाऊन पोचली

राक्षसाच्या मुलानें तें सर्व आपल्या बापाला जाऊन सांगितले

"आतां तूं जाऊन पळायची पैज लाव तो दमला म्हणजे दे ढकलून सरोवरांत !" राक्षस म्हणाला

राक्षसाच्या मुलानें आहोरे येऊन शेतकऱ्याच्या मुलाला म्हटलें "बरें तर ये पळायची पैज लावू या आपण !"

"तुला दिसत नाही का, मी कामांत गुंतलो आहे. माझ्या या घाकऱ्या भावाशी लाव पैज तूं !" असें सांगून शेतकऱ्याच्या मुलानें सव्याला सोडलें. सोडल्याबरोबर ससा द्रुपुक द्रुपुक उड्या भारीत पळू लागला व एक मिनिटांत दूर पळून गेला.

राक्षसाच्या मुलानें तें देखील आपल्या बापाला जाऊन सांगितलें.

"भरें काय ! या खेपेस त्याला कुस्तीला आव्हान कर त्याला उचलून पाण्यांत टाक " राक्षस म्हणाला.

राक्षसाच्या मुलानें पाण्याबाहेर येऊन शेतकऱ्याच्या मुलाला कुस्ती खेळायला बोलाविलें. तेव्हां तो म्हणाला-"माझें काम अजून संपलें नाही. ती गुहा आहे ना त्यांत माझे आजोबा वारत पडले आहेत. पहा विचारून त्यांना येतात का तुझ्याशी कुस्ती खेळायला " शेतकऱ्याचा मुलगा म्हणाला.

राक्षसाच्या मुलाने गुहेत जाऊन अश्व लाला हाळवून ठविले. अश्वलाने पिसाळून राक्षसाच्या मुलाला आपल्या अणकुचोदार नखांना खूप ओरबाडून काढले. तो ओरडत आपल्या बापाकडे गेला. तं पाहून राक्षस भयंकर. हा कोणीतरी घोराम सव्या घोर दिवसो आहे. याच्या एका भावाने झाडावर चढण्यात व दुसऱ्याने पळण्यात पाड्या मुलाला हारवले. याच्या स्हाताच्या भाऊयाने तर माझ्या मुलाला अरब कन्याचा वध केला होता. खरोखरच हा जेले तयार करून माझे सरोवर, माझा मुलगा व मी मर्वाला घडून घेऊन जाणार आहे असे दिसते तो आपल्या मुलाला म्हणाला "तू जेऊन बिचारून ये की, किती सोने दिले तर आपले सरोवर घडून येण्याचा विचार तो सोडील."

त्याने जाऊन शेतकऱ्याच्या मुलाला विचारले. तो म्हणाला "तुला जितके

सोने उचलून होवयाचं घेऊन येता येईल तितके."

राक्षसाच्या मुलाने ते जाऊन बापाला सांगितले. त्याने निमूटपणे त्याच्याकडे जितकें सोने होतें तें सारे मुलानेच होवयावर ठेवून त्याला पाठवून दिले.

राक्षसाच्या मुलाने जाऊन सोने दिले आणि म्हणाला—'अशा माझ्या जवळ एक गुंठ भर सोने देखील नाही!'

शेतकऱ्याचा मुलगा जाऊन शिष्याचं सोहून ते सोने घेऊन घरी गेला. ते सोने पाहून त्याचे दोघे भाऊ चविंग झाले. त्या दोरीमुळेच त्याला एवढे सोने मिळाले हे ऐकून त्यांनी ती दोरी मागून घेतली आणि तिच्या जागी आपले घर व सत्तास सुमान व कट्या भावाला घेऊन टाकले.

त्या दोरीचा त्यांना फायदा झाला की नाही हे कोणाला कळले नाही.

काय रे छोटे शतमच्छ! अतृणी लस करशाम का!

"ती नाही फराण. काय आपल्या दोन बात्यांचे एके करण्येची रीत आहे. दालने वाहुनीशी जस केले मा.मांवां गर्भली आणि रुकाली काह्यो .।.

"कसले रे चिप ते!"

"वेगळे चिप आहे।"

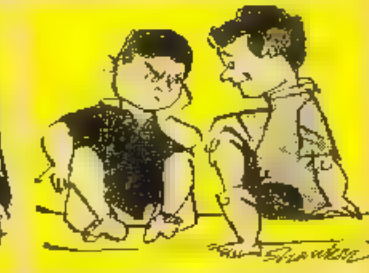
"देव कसा असतो हे तुला रे काय फडकव!"

"मी कातलो आहे न चिप ते पाहिले म्हणजे कडेल की नाही?"

वरे हे काम नाक घट करून दूध पितो जेव."

"नाक वेद नाही केले तर बुधाचा खमंग वास येईल. घरा जाल धर नोदळा पाणी शुद्ध. मला दुधात पाणी पडेथ आरिथ दूध वेगवेग झोईल."

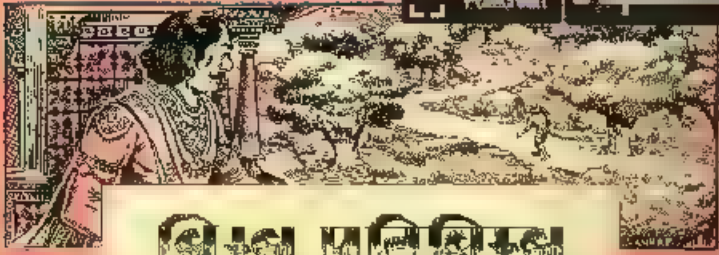

"राजा मी एक मोठ भूत पाहिले रे त्याची घाबरवली नडावी वध."

"मितीवर हात नाही का? जसा तू तसा तुझे उबली. भोगि वाटेक नाही तर कव?"

विश्वनाथ, प.स. शंकराराम

विचार प्रसिद्धि

विशालनगर म्हणून एक नगर होते. तेथे विकिकवन्त नावाचा राजा राज्य करीत असे. तो दर रोज सकाळी व संध्याकाळी आपल्या राजवाड्याच्या सज्जात ज्या राहून सूर्योदय आणि सूर्यास्ताची शोभा पहात बराच वेळ उभा रहात असे.

दररोज त्याच वेळी एक लाकूडतोड्या सकाळी रानात लाकडे तोडायला जात असे व सायंकाळी लाकडे तोडून त्याची मोठी डोक्यावर घेऊन येत असे.

दररोज त्याला राजा पहात असे तो रानात निघाला म्हणजे राजा मनात म्हणे, "विचारा किती गरीब आहे ! त्याची सर्व हाडे बाहेर निघाली आहेत पण विचारा काय करणार ? त्याने इतकी मेहनत केली नाही तर त्याचे पोटा तरी मरेल की नाही शंकाच."

संध्याकाळी लाकूडतोड्या मोठी घेऊन परत आला की, कां कोणास ठाऊक, राजाला राग येई "बापी कुठला, माची जामदी कोळविकी तरी पाप लागणार नाही"

राजाला स्वतःच आश्चर्य वाटू लागले की, एकाच माणसाला सकाळी पाहिले तर एका तऱ्हेचे विचार माझ्या मनात येत आहेत व संध्याकाळी पाहिले तर टीक त्याच्या विरुद्ध विचार मनात येतात ! काय बरे कारण असावे ?

त्याने आपल्या प्रधानांना बोलावून त्याचे कारण विचारले प्रधानांनी उत्तर बांधला तीन दिवसांचा अवधी वागून वेतला. म्हणाला- "प्रश्न थोडा अवघड आहे, विचार करून उत्तर देतो, महाराज !"

दुसऱ्या दिवशी प्रधान वेच पालटून लाकूडतोड्याच्या मार्गे मार्गे रानात गेले. तो तेथे किती मेहनत करतो हे त्यांनी स्वतः

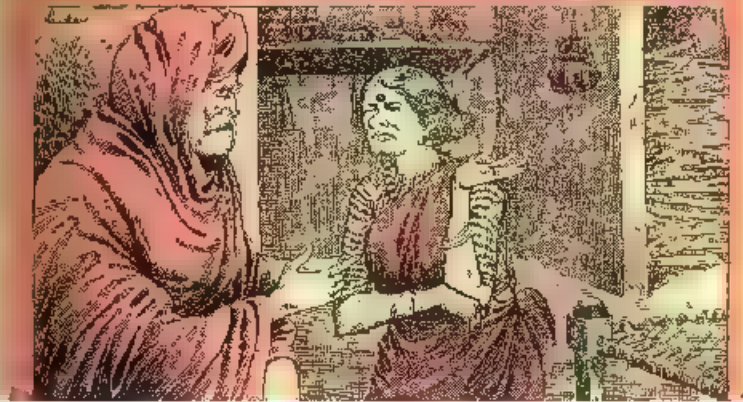
होच्यानी पाहिले. संध्याकाळी देखील ते त्याच्या पाठोपाठ आले.

त्या लाकूडतोड्याच्या विषयी राजाच्या मनात कां दया उत्पन्न होई हे प्रधानांना कळले, पण राजाला त्याच्यावर राग येण्याचे काय कारण अहे हे प्रधानांना कळले नाही.

दुसऱ्या दिवशी प्रधानांनी एक साधूना वेच केला आणि त्या लाकूडतोड्याच्या बरी गेले. एका साधूला बरी वेत असलेला पाहून लाकूडतोड्याची बायको उठून जमी राहली आणि आश्चर्यापूर्वक नमस्कार करून साधूला बसायला सांगितले.

प्रधानांना बदनाची बास आला. घरभर पुंगेप वस्त्रेच होता, म्हणाला- "बरांत बदनाची लाकडे फोडून ठेवली आहेत वाटने. मग ती विकून घुसामे कां नाही रंदात ? इतक्या कष्टांत दिवस कडाकची काय गरज आहे ?" प्रधानांनी सहानुभूति दाखवीत विचारले.

"बुवा ! हळू थोला ! ते लाकडे तोडून आणतात तेव्हा कधी कधी बदनाची लाकडे खुदा मिळतात. आम्ही ती लाकडे निमडून आत निगळी जपा करून ठेवली आहेत. कधी राजा मरेलच की नाही, तेव्हा

चंदनाच्या काकडांची गरज पडेल" लाकूड-
तोळ्याची बायको म्हणाली.

प्रधानांना आतां कळलें कीं, राजाला
लाकूडतोळ्यावर खंय राग येतो. परत येतांना
चंदनाचीं लाकूडें सजाला मोळींत दिसत
असावीत. चंदनाचीं काकडे राजा घेला
म्हणजे त्याला जाळायला वापरतात. राजा
मनांत विचार करीत असावा, हा खडूड-
तोळ्या कोणासाठीं बरे ही लाकूडें फोडीत
असल ? माझ्यासाठीं तर नव्हते ! किनी
स्वाशीं आहे शेतारा ? या विचारानें राजाला
राग येत असावा.

राजाच्या मनांतले विचार आणि लाकूड-
तोळ्याच्या मनांतले विचार एकच. जणू
परस्परगंधें प्रतिध्वनित ?

मगज लाकूडतोळ्याच्या बायकोचा निरोप
घेऊन परतला.

दुसऱ्या दिवशीं तो निःश्यायमाणें दरबारांत
हजर झाला. राजानें विचारलें "मगज !
मगं कारण कळतें का ?"

"महाराज ! कारण कळलें. एका जटी
वर मी कारण निवेदन करायला तयार आहे.
आपण प्रथम लाकूडतोळ्याला अवयदान दिलें
पाहिजे" असें सांगून राजाला त्यानें खरें
वृण सांगितलें.

राजानें विचार केला, माझ्या मृत्यूचा
विचार माझ्या मनांत आला तोच लाकूड-
तोळ्याच्याहि मनांत आला. माझ्याच विचा-
रान्चें तें प्रतिध्वनित नव्हे काय ? मग रोष
करण्याचें काय कारण ? दोघांची परिस्थिति
मिळ एवढेंच. त्याचीं मरीबी दूर करावी,
म्हणजे त्याच्या मनांत चांगले विचार येऊं
लागतील. असा विचार करून राजानें त्याला
शंकर मोहरा बशीस दिल्या

[४]

रुक्मरुच त्यांना राजकुमार मेढला. मग्यानें
पुढे होऊन त्याला विचारलें—"मगं जी
फळें तूं आम्हांला विकलीस तीं चांगलीं
होनीं का रे ?"

"म्हणजे ! मीं वाईट फळें वहाला
विकूं ? आणि तीं तुमच्या युवराजांसाठीं ?
मी स्वतः आपल्या हातांनीं तोडून आणलां
होतीं तीं !" राजकुमार म्हणाला.

"पण तीं खाऊन आम्ह्या युवराजांना
दोन हिंभें कां विवाहीं आणि लांब पांडरी
वाडी कां वाडी ? म्हणून विचारलें आम्हीं
तुला " मंत्री म्हणाला

ते ऐकून राजकुमारानें आश्चर्याचा बणू
झटका लागला असें दर्शविलें. पण मनांत
तो खूण हंसला कारण फळें खाऊनाना
परिणाम काय होईल हें त्याला माहीत होतें.
तरी आश्चर्य वाटल्याचें सोंग करून म्हणाला—
"मी तरी तींच फळें खातो आहे. पण
मला कधीं तसा अनुभव आला नाहीं."

थोड्या वेळानें विचार केल्यासारखें दाखवून
विचारलें—"तुमच्या युवराजांनीं केवळ
खाऊन तणून तर पाहीं ना दिली ?"

"निजपार कां नाहींत ? निजले होते,"
मंत्री म्हणाला

‘मग बरोबर आहे! मला वाटते म्हणूनच हा सर्व प्रकार घडला असावा जसे मला वाटते! तुम्ही परदेशी विपत्ता म्हणून हा देशाभले रीति रवाव तुम्हांला माहीत नसतील जेवळ्यानार झेपता कामा नये झोपले की अली वाही’ राजकुमार म्हण ला

ते एकून मंत्र्याने क्षमाळावर हात मारला आणि म्हणाळा ‘‘कर्म आमचे’’ तो विचार करू लागला, जूक युवराजांची आहे पण आता काय करणार? राजकुमारी असा स्थितीत युवराजांशी लग्नाल कधी नथार

होईल? तो उपर बरोबरच्या सरदारांना म्हणाला ‘‘आपण नवरदेव म्हणून युवराजांला पुढे उभे केले तर, बस! मारच खावा लागेल. त्यापेक्षा उलट पावलीं परत गेलेले काय वाईट?’’

एक वृद्ध सरदार म्हणाला ‘‘माझी एक सूचना आहे. कोणाला तरी जरून नवरदेव म्हणून उभे करू या. त्याला तो मागेल ती मजुरी देऊ. लव झाले की, राजकुमारी आपल्या देशांत येण्यावर काम करू शकेल!’’

सर्वाना ती युक्ति पसंत पडली, आता कोणातरी तरुण माणसाला धरून आणणे तेवढे कठीण नव्हते. मंत्र्याने पुन्हा विचार केला की, तो फलविक्रय दितायला बरा आहे. मग त्यालाच का नाही उभे करू? चार पैसे हानावर ठेवले की झाले

मंत्र्यांनी येऊन राजकुमाराला विचारले ‘‘काय रे, आम्ही सांगु ते काय करशील का? तुं मागशील ती मजुरी मिळेल!’’

राजकुमार म्हणाला ‘‘काय तर करू दे मग मागेन मजुरी!’’

‘‘काम नाही लग्न होईपर्यंत नवरदेव म्हणून उभे रहावयाचे मंत्री म्हणाला ऐकून राजकुमार ला अजब आनंद झाला

पण तो धक्का न काता म्हणाला ‘‘हं सर्व घंटे आपल्याकडून नाही घुवा होणार! मला आहे दुसरे काम!’’

मंत्र्याने ज्ञान बाबत केला तेव्हा राजकुमाराने होकार दिला. नंतर मजुरी ठरली. मंत्र्याने दहा मोहरां देऊ केल्या राजकुमाराने संमग मागितल्या. नेवटीं पंचा इतर मोहरांवर सोदा पडला

राजकुमाराने नवरदेवाना पोशाक घाला यला डेण्यांत आला. सजवलेल्या गाडीत त्याला बसविण्यात आले. खरे नवरदेव एका घोड्यावर बसून मार्गे मार्गे येत होते राजधानीत वहात घोड्यावर एका खोलीत त्याची राहण्याची व्यवस्था करण्यांत आली व नवेली नवरदेव वहाडामरोच राजबाळ्यान उतरले

स्वन राजा स्वागत करण्यासाठी गावाबाहेर आला होता आपल्या जावयचे कपलांकण पाहून त्याला फार आनंद झाला. आपसाकडून नवराणा व बहेर खूप आला होता. पाहून राजाचे डोळे दिसू गेले.

तरी राजा सर्वांसक मजात मीन होता. राजकन्या आकाशातील महालानून कोणा योग्य तरी पटून गेली होती ही गोष्ट जर

त्यांना कळली तर लग्न मोठायचे एकरां लग्न मोडले की. पुन्हा लग्न होणे अशक्य.

म्हणून राजांनी विवाहाची खूप तयारी करून ठेवली होती. कोणत्या नावे ठेवायला जागा नव्हती. एक आठवडामग मेजवानीचा वाळ होत्या नवरदेव व त्याचे मानेवाईक यांच्याजवळ कोणी राजधानीतला माणूस पांचू नये हाची त्याने काळजी बाळगली नाचण्या वाण्यांत वहाडी मंडळी गर्क झाल्या वर इतर गोष्टी करावला वेळच मिळणार नाही म्हणून त्याने मनोरंजनाच्या कार्ये कमाची खास तयारी ठेवली होती

Fullscreen

127

62

/ 80

राजवाल्यांत तिकडे पहावा तिकडे म्हणाला "मी आलां आहे! मला ओळखले उत्सव, भैरवाच्या, दिवे, दाऊनी सरपती, नटे, चंद्रशेखर, नृत्य व गायन, पण राजकुमारीच्या महाकांत औदार्यावर पसरले होत. राजकुमारी रडत होती. एक क्षणभर देखील ती आपल्या मित्रांकरिता विसरली नव्हती. म्हणून तिने तोंड बर करून व पुरखा बाजूला साकून नवऱ्या मुलाला पाहिले देखील नाही

शेवटच्या दिवशी भैरवाचीच्या वेळी नवरासुलगा व नवरीसुलगा दोघांना एका कोचावर बसविण्यांत आले. राजकुमार हळूच

ओळखीला आवाज ऐकून राजकुमारीने वर पाहिले स्वतःच्या डोक्यावर विश्रामच होईना आपण स्वप्न तर नाही पहात व आनी या विवाहाला होकार कसा दिला

राजकुमारीने परिस्थिती ओळखली नाही हे राजकुमाराला कळले. त्याने तिच्या सावध केले. हळूच म्हणाला "तुला कांहीच माहीत नाही जसे दाखव सर्व नाटक कोमे वेगळ्या पार पडले पाहिजे" दोघांचे परमगंगा बरेच बोलणे झाले व कधी सुटक

पळून ध्यावची याचा चेह पण ठरला राजकुमारी सरळ उभी राहिली पाहून व लक्ष्मणाच्या सर्व मोहला सुळीत जाळण्याचे पाहून राजांना वाटले, राजकुमारीने स्वतःच नाही म्हणून नशिवात जे आहे त्यात मुक्त मानाचे कवळ केले मगच राजकुमाराने राजकुमारीच्या कामात इकूच म्हणले "सासरी तानांना व दहाकडून तो लाकडी घोडा मारून घ्यायला विसरू नकोस"

दुसऱ्या दिवशी पाठवणीच्या वेळा माहेरची मडळी पुष्कळ रडली राजा, तो घोडा उचलून घेतला. नंतर बऱ्याच दगदारी मडळी व सगळ्या मंत्री सर्वांच्या राजकुमारीला कोबर घेऊन निघाले.

दोघांना टिपे आली. राजकुमारी वडिलांचा निरोप घेतांना म्हणाली-"बाबा! तो लाकडी घोडा या! माहेरची ती एकच आठवण मी मारून घेत आहे. तुम्ही मला सर्व दिले आहे. पण तो घोडा घेऊन गेलें नाही तर मला माहेरची सासली आठवण येईल. राजाने 'हो ना करता करता' दोघांनी लाकडी घोडा घायचे कवळ केले कारण त्याला मुलीचे मन मोडवना

नोकर घाडा घेऊन आले. राजकुमारीने माहेरची मडळी पुष्कळ रडली राजा, तो घोडा उचलून घेतला. नंतर बऱ्याच दगदारी मडळी व सगळ्या मंत्री सर्वांच्या राजकुमारीला कोबर घेऊन निघाले.

किरयेक विवसांचा भवास होता. शिपायांची नजर सारली नकली नवरदेवांवर होती. खऱ्या नवऱ्या मुलाचे नांव जवळ येऊं झालें तसतशीं राजकुमारीची काळजी पाहूं लागली. सर्वांनीं मजूर जुकवून पळूर जाणें सोयें नव्हतें. मुदेंवानें राजकुमाराला एक उपाय सुचला. त्यानें राजकन्येला तो सुचविला.

प्रवास संपला. वऱ्हाड नवऱ्या मुलाच्या राजधानींत पोचलें. मध्यंतरी घडलेलें वृत्त राजधानींत कोणासच माहीत नव्हतें. राजवाड्यासमोर बराच घोषध्यावरें राज-

कुमारीनें मंग्याला जवळ बोलावून सांगितलें कीं, आमच्या घरी गृह प्रवेशाच्या वेळीं सोन्याचीं नाणीं लुटण्याची पद्धत आहे. तरी दहा हजार मोहरा घेऊन वाल्या. राजकुमारीच्या आज्ञेन एकेका तरकांत हजार वा प्रमाणें दहा तक्कें भरून आणण्यांत आलीं. राजकुमारीनें सर्व मोहरा पैकायला सुरवात केली. त्या घेण्यासाठीं नोकरांकर शैनिक शिपाईं सभें धांवले.

वा संपीवा कायदा घेऊन राजकुमार लाकडी घोड्यावर बसला व त्यानें राजकुमारीला सुद्धां बसवून घेतलें. नंतर त्यानें घोड्याची कळ दाबली त्याचोवर घोडा आकाशांत उडूं लायला. कोणाला कांहीं कळण्यापूर्वीच घोडा आकाशांत उडूं लागला होता व हळू हळू विसेनासा झाला. सर्व किंकरांन्य निमूळ होऊन आकाशाकडे नुसतें प्छान उभे राहाले.

राजकुमाराचे वडील इतके दिवस काळजी करीत होते कीं, मुलगा कोठें गेलो. त्यांनीं सुताराला तुरुंगांत टाकलें. म्हणाले—“तूं घोडा कळून आणलास म्हणून माझा मुलगा त्याच्या धळी पडला. जर तूं घोडा आणला तसताळ तर माझा मुलगा कोठें गेला असवा

का ?" राजाने त्याला असेही सांगितले की, एका महिन्याच्या आत माझा मुलगा परत आला नाही तर तुला फांदीची शिक्षा देण्यात येईल.

राजाला एक शंका आली, थोडा समुद्रात तर पडला नसेल ? त्याने लोहाराला बोलावून त्याला आपल्या लोखंडी माशाच्या रुढांमधे समुद्र पाह्या साकारा सांगितले.

राजवाड्यातले उत्सव आणि गैजवान्या बंद पडल्या. एक महिन्याचा अवधी संपला तेव्हा राजाने त्याला बोलावून फांदीची शिक्षा दिली. शिपाई लुताराला धरून रथस्थानाकडे निघाले.

ऐन केळी आकाशत थोडा डबत येत असलेला राजाका दिसला. जमिनीवर उतरल्यावर दोघां नवरांबादकींनी रागाचे व इतर थोर मंडळीचे पद्धतीप्रमाणे अभिवादन

केले. नंतर राजकुमाराने आपल्या मनासाचे रसबरीत वर्णन करून राजाला सांगितले. म्हणाला-“अव्वा! ह्या बोळ्यासारखी आध्यैजनक मनु या जगात मिळणे दुर्मीळ. ह्या बोळ्याच्या मदतीनेच तर मी देश निदेश फिरत आलो व एका त्रिपुर सुंदरीला नेऊन आलो आहे. ह्या सुताराला जितके वडीत धावे तेवढे थोडेच आहे.”

मुलाच्या दोडी प्रवासाचे वर्णन ऐकून राजाला आनंद झाला. सुताराला आपण उगाच झस रिला याबद्दल त्याला मनापासून पश्चात्ताप वाटला व त्याने त्याची माफी मागितली. नंतर त्याला पुष्कळ वक्षिसे देऊन निरोप दिला.

राजकुमार व राजकुमारी यांचे पुन्हा थारामाटाने ठम झाले. नंतर त्यांचे आयुष्य सुखाचे झाले. [संपूर्ण]

पुन्हा पोंगिमा आली. रात्रीची जेवणे आटोपल्यावर आजोबा चांदण्यात आराम-खुर्ची टाकून बसले. मुलें घोलका करून-वारी वाजूळा बसली होती. आजोबांनी नाकांत तपकीर कोवीत हा खोक म्हटला :-

रहस्य माळतो भीमान,
शत्रुभ्यो न प्रकाशयेत्
अन्वया बोधतस्तथ्ये
बन्धुर्बन्धवः राक्षसः ।

“आजोबा अर्थ सांगत खोकाच !” मुलांनी गलका करायला सुरवात केली.

“तुसता अर्थ सांगून थोडेच मायणार आहे. अर्थ सांगून झाला म्हणजे मग गोष्ट सांगत म्हणून पांठीस लागाल. हो की नाही ?” अजोबांनी विचारले.

“हो, अर्थ सांगा व गोष्ट पण सांगा !” मुलें म्हणाली.

“वा खोकाचा असा अर्थ आहे. आपले गुपित शत्रूला कळू देता कामा नये, जर आपण आपले गुपित सांगून टाकले तर चंडवर्मा राक्षसाची गत बघायची. समजलें-?” अजोबांनी अर्थ सांगून विचारले.

“राक्षसाचे काय गुपित होते ? ते त्याने कोणाला सांगितले ? नंतर त्यामुळे कोणाची फसवणूक झाली, सर्व सवे सांगा आजोबा.” मुलांनी प्रश्नांची सवबत्ती सुरू केली.

“थांब थांबा, थांबा ! सर्व सांगतो.” त्यांनी गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

गोदावरी नदीच्या काठी एक मोठे रान होते. त्यांत चंडवर्मा नांवाचा राक्षस रहात असे. रानांतल्या वाटेने कोणी जाऊ येऊ लागला की, राक्षस त्याला पकडे व त्याच्या खांद्यावर चढून त्याला शेजारच्या तलावापर्यंत नेऊन जायला सीम. तलावात स्नान

Fullscreen

127

68

/ 80

करून तो राक्षस त्या माणसाचा खाऊन टाकी, असा त्याचा उदरनिर्वाह चालत असे.

एकदा एक ब्राह्मण रंडवर्माच्या वाटेने येत होता. राक्षस त्याच्या खांब्यावर बसला आणि म्हणाला—“चक्र तलावाकडे!” चिवारा ब्राह्मण काय करणार, राक्षसाचे ओझे उचलून चालू लागला.

ब्राह्मण चतुर व हुशार होता. एक गोष्ट त्याला आढळून आली. त्या राक्षसाचे सारे शरीर राकट व खडबडीत होते. पण पाय मात्र मऊ आणि तुळतुळीत होते—अगदी कमळासारखे. त्याला आश्चर्य वाटले.

ब्राह्मणाने पौर करून त्या राक्षसाचा विचारले—“काय हो वादा? तुमचे शरीर इतके राकट आणि खडबडीत दिसते आहे. पण पाय मात्र किती मऊ आणि तुळतुळीत आहेत. कां हो असे? राक्षसाचा आनंद वाढला की, कोणी का असेना,

त्याच्या पायाची स्तुति करीत आहे. म्हणून तो म्हणाला—“त्याचे असे आहे की, मी कधी ओल्या पायाने जमिनीवर चालत नाही. ओला पाय जमिनीला लागून देत नाही, समज, हे माझे व्रत आहे. म्हणून माझे पाय तुळतुळीत आहेत.”

राक्षसाचे गुपित अशा प्रकारे ब्राह्मणाला सहज बोलतां बोलतां कळले.

दोवेतलावाजवळ पोचले. राक्षस आंबोळी-साठीं खाकीं उतरला. पाण्यात शिरतांना ब्राह्मणाला—“मी येई पर्यंत काठावर बस, स्नान संध्या आटोपून हा पहा आलोंच.”

राक्षस असे सांगून पाण्यात शिरला. त्याने बुडी मारल्याबरोबर ब्राह्मणाने तेथून पाय काढला. कारण राक्षस आपल्याला मारून खाईल हे त्याला माहीत होते. राक्षस ओले पाय घेऊन जमिनीवर कसा येणार? म्हणून तलावातच उभा राहिला.

नरक स्वर्ग होईल

दुर्गंडमध्ये एक पादरी रहात असे. एक विज्ञानशास्त्र मित्र मेरुवावर त्याच्या मनांत एक शंका आली. हे विज्ञानशास्त्र कधी देवाधर्मावर विश्वास ठेवीत नाहीत, मग मेरुवावर यांना स्वर्ग मिळतो की नरक. देवाधर्मावर विश्वास नाही म्हणून यांना स्वर्ग मिळणें शक्य नाही. पण पुन्हां त्याच्या मनांत विचार येई की, यांनी शोध लावून जगावर कितेक उपकार देखील केलेले आहेत. मग यांना नरक तरी कसा मिळेल? तो अन्यथा होईल.” विचार करतां करतां त्याला शोध लागली. स्वप्नांत त्याला सात स्वर्ग दिसले. स्वातंत्र्य सर्वांत उंच स्वर्गात पराई ओळखीचे भक्त दिसले.

त्याने आपल्या भूत विज्ञानशास्त्रज्ञाविरुद्ध खकशी केली. तेव्हा त्याला कळले की, सर्व विज्ञानशास्त्र पाताळ लोकांत आहेत.

त्याने विचारले—“पाताळांत जावला कोणता मार्ग आहे? कसे जायचे?” तेव्हा त्याला उत्तर मिळाले की, पाताळ लोकांत जायला आगगाडी मिळते—स्वर्गासाठी ते थेट पाताळापर्यंत. पादऱ्याने पहिल्या वर्गाचे तिकिट काढले आणि गाडीत बसून निघाला. गाडी एक एक करून सातही स्वर्ग उतरल्यावर नाकमार्गे निघाली. एकेका नरकांतून गाडी पुढे जाऊ लागल्यावर पादऱ्याला पुढे जाणें कठीण वाटू लागले. गाडीतून त्याला बीभत्स दृश्ये दिसू लागली, कर्कश आक्रोश ऐकू आले व अखंड दुर्गंध सहन करावा लागला.

पुढले स्टेशन अधःपाताल आहे हे जेव्हा त्याला कळले तेव्हा करुनेनेच तेथील आक्रोश व दुर्गंध त्याला असह्य वाटला. आपण हा प्रवास कष्टाचा विचार मनांत आणला ही मोठी चूक केली.

